

Rapporter från utbildningsutskottet

ISSN 1653-0942
ISBN 978-91-86673-95-6
Riksdagstryckeriet, Stockholm, 2012

Förord

Uppföljning och utvärdering av reformer och satsade resurser ger förutsättningar för välgrundade politiska beslut. Riksdagens utskott har en viktig uppgift att fylla på detta område. Utbildningsutskottet har under riksmötet 2011/12 genomfört en rad aktiviteter som rör uppföljning och utvärdering. I denna skrift publiceras rapporter som har utarbetats inom ramen för detta arbete. De har syftat till att fördjupa utskottets kunskap inom angelägna områden såsom utbildningsvetenskaplig forskning och breddad rekrytering till högskolan.

Rapporten om utbildningsvetenskaplig forskning har dessutom gett upphov till en fördjupad studie om hur resultaten av skolforskning når ut i klassrummen, vilken nyligen initierades av utskottet.

Vidare har utbildningsutskottet gjort en uppföljning av den resultatredovisning som ingår i regeringens budgetproposition 2012 för utskottets ansvarsområde. Syftet har bl.a. varit att tydliggöra målen. En rapport om uppföljningen publicerades hösten 2011 i utskottets budgetbetänkanden 2011/12: UbU1 och 2011/12:UbU2.

Rapporterna har utarbetats inom Riksdagsförvaltningen av utvärderings- och forskningsfunktionen vid riksdagens utredningstjänst och av utbildningsutskottets kansli. Avsikten med denna skrift är att ge en vidare krets möjlighet att ta del av dessa rapporter.

Betty Malmberg (M)
Ordförande i utskottets styrgrupp
för uppföljning och utvärdering

Caroline Helmersson Olsson (S)
Ledamot i utskottets styrgrupp
för uppföljning och utvärdering

Cecilia Nordling
Kanslichef utbildningsutskottet

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Innehållsförteckning.....	4
Förstudie – Utbildningsvetenskaplig forskning.....	6
1 Uppdraget.....	6
Metod och disposition.....	6
2 Framväxten av utbildningsvetenskaplig forskning.....	7
Begreppet utbildningsvetenskap.....	7
Organisation.....	7
3 Finansiering av utbildningsvetenskaplig forskning.....	9
Statliga medel till utbildningsvetenskaplig forskning.....	9
Medfinansierings- och samverkanskrav.....	10
Fördelning av utbildningsvetenskapliga forskningsresurser vid universitet och högskolor.....	11
Inriktning av den utbildningsvetenskapliga forskningen.....	13
4 Hur når forskningen ut i klassrummen?.....	16
Aktörer som sprider utbildningsvetenskaplig forskning.....	16
Mottagarkapacitet i utbildningsverksamheter.....	18
Regionala utvecklingscentrum (RUC) och ämnesdidaktiska centrum.....	19
Utvärderingsfunktion inom utbildningsområdet.....	20
5 Internationell utblick kring evidens inom utbildningsområdet.....	20
Inledning.....	20
Definitioner.....	21
Internationell jämförelse – Storbritannien, Danmark och Norge.....	21
Överväganden och erfarenheter.....	24
6 Kvaliteten i utbildningsvetenskaplig forskning.....	24
Vetenskapsrådets utredning om forskningskommunikation inom utbildningsvetenskap.....	25
Internationella granskningar av UVK-projekt.....	26
Få effektutvärderingar inom pedagogisk forskning.....	27
7 Fortsatta insatser.....	27
Referenser:.....	29
Bilaga.....	31
Breddad rekrytering till högskolan.....	32
Målet är att öka rekryteringen av socialt och etniskt underrepresenterade grupper.....	32
Rekryteringen har breddats över tid.....	32
Föräldrarnas utbildningsnivå har stor betydelse.....	34

Högskolornas åtgärder har troligen bidragit till breddad rekrytering, men det är svårt att avgöra effekterna.....	36
Andra åtgärder.....	39
Högskolornas åiterrapportering har i sig inte föranlett redovisning för riksdagen av vidtagna åtgärder	41
Bilaga 1	42
Bilaga 2	45

Förstudie – Utbildningsvetenskaplig forskning

1 Uppdraget

Utbildningsutskottet beslutade i maj 2011 att ge utvärderings- och forskningsfunktionen vid RUT i uppdrag att ta fram en förstudie kring utbildningsvetenskaplig forskning som underlag för utskottets ställningstagande om en fördjupad studie inom området. Utskottet önskar en beskrivning över var utbildningsvetenskaplig forskning bedrivs, dess inriktning, organisation och finansiering. Utskottet vill vidare ha belyst vilka mekanismer och kanaler det finns för att föra ut forskningen till den praktiska verksamheten i skolan. Om möjligt ska förstudien även omfatta gjorda bedömningar av hur svensk utbildningsvetenskaplig forskning står sig internationellt. Utöver detta efterlyser utskottet ett underlag om evidens inom utbildningsområdet.

Metod och disposition

En förstudie har gjorts – huvudsakligen genom dokumentstudier – för att få en översikt av forskning inom det utbildningsvetenskapliga området samt annan relevant forskning. Förstudien baseras på befintliga studier som utförts av Utbildningsdepartementet, Vetenskapsrådet (VR) och offentliga utredningar (se referensförteckning). Dessutom har kompletterande sökningar gjorts på internet och olika databaser. Enstaka kontakter med VR har tagits. Därutöver har inga intervjuer gjorts, vare sig för faktainsamling eller för kvalitetsgranskning.

Förstudien inleds i kapitel 2 med en beskrivning av framväxten av området samt organisation. I kapitel 3 redovisas finansiering och fördelning av forskningsresurser. Kapitel 4 redovisar ett underlag om hur kunskapen når ut. Kapitel 5 ger en överblick av evidens inom utbildningsområdet och en presentation av organisationer i Norge, Danmark och Storbritannien med uppdrag att förmedla kunskap på utbildningsområdet från forskningen till beslutsfattare och praxisfält. I kapitel 6 finns en redovisning av underlag om kvalitet i forskningen. Före bilagan finns en förteckning över referenslitteratur och andra källor. Bilagan innehåller exempel på hur utbildningsvetenskaplig forskning kan kategoriseras.

2 Framväxten av utbildningsvetenskaplig forskning

Begreppet utbildningsvetenskap

Begreppet utbildningsvetenskap är relativt nytt. I 1974 års lärarutbildningsutredning användes begreppet utbildningsvetenskap som en samlingsterm för forskning av relevans för lärarutbildningen. Lärarutbildningskommittén 1997 (LUK 97) föreslog att utbildningsvetenskap skulle inrättas som ett nytt vetenskapsområde, och termen sägs därmed ha myntats i kommitténs betänkande från 1999.¹ Enligt LUK 97 hade forskningsanknytning och forskning på lärarutbildningens område begränsats av att institutioner med ansvar för lärarutbildningen delvis stått utanför de fasta forskningsresurser som varit knutna till fakulteter, samtidigt som forskningen på lärarutbildningens område missgynnats av att vara spridd på olika fakulteter. Kommittén ansåg att den forskarutbildning som bedrivits inte i tillfredsställande omfattning varit tillgänglig för studenter från lärarutbildningarna och inte heller inriktats mot frågor och områden av vikt för lärarutbildningen och den pedagogiska yrkesverksamheten. Kommittén bedömde att genom ett eget vetenskapsområde skulle det bli möjligt att avsätta särskilda forskningsresurser för att utveckla den vetenskapliga basen för lärarutbildningarna.²

Organisation

I regeringens beredning av frågan betonades, precis som i LUK 97, behovet av en förstärkt forskningsanknytning av lärarutbildningen. Regeringen var däremot inte beredd att stödja förslaget om att utbildningsvetenskap skulle inrättas som ett eget vetenskapsområde. Ställningstagandet motiverades delvis utifrån den kritiska remissopinion som följde LUK 97. Flertalet av de mindre högskolorna var positiva och valde att tillstyrka förslaget, men flera av de större och äldre universiteten, såsom Uppsala, Stockholms, Lunds, Göteborgs och Linköpings universitet, valde att avstyrka förslaget med motiveringen att

det är långt ifrån givet att ett särskilt vetenskapsområde skulle leda till den vidgning av forskningen som kommittén eftersträvar samt att risken är uppenbar att traditionella gränser mellan vad som hör till lärarutbildningens kärna och vad som inte hör dit förstärks.³

Även andra remissinstanser som Högskoleverket och ett par mindre universitet och högskolor valde att avstyrka förslaget. Regeringen valde i stället att inrätta en kommitté inom ramen för VR. Tanken var att utbildningsvetenskapen med ett tydligt stöd skulle kunna utvecklas till ett starkt forskningsområde och att kommittén på sikt, när forskningen av egen kraft kunde hävda sig

¹ SOU 2008:109.

² SOU 1999:63 s. 277.

³ Prop. 1999/2000:109 s. 35.

gentemot annan forskning, skulle avvecklas och dess verksamhet integreras inom VR:s eller annan forskningsfinansiärs struktur.⁴

År 2001 inrättades Utbildningsvetenskapliga kommittén (UVK) med uppdrag att

främja utvecklingen av utbildningsvetenskaplig forskning och forskarutbildning i nära anslutning till lärarutbildningen och med direkt relevans för lärarnas yrkesutövning.⁵

En arbetsgrupp som tillsatts av VR föreslog att UVK skulle bestå av elva ledamöter, sju forskare och fyra övriga, varav en ordförande samt en representant för Skolverket. De fyra övriga skulle, i likhet med huvudsekreteraren, utses direkt av VR. Sedermera beslutades att tre av de övriga ledamöterna skulle utses efter förslag från FAS, Formas och VINNOVA, vilket bl.a. resulterade i att arbetsgruppens förslag om en representant för Skolverket i kommittén inte blev verklighet. VR:s generaldirektör ansåg att utbildningsvetenskap borde ses ur ett bredare perspektiv än enbart skolans och lärarutbildningens och framhöll att VR är ett forskningsråd för grundforskning, inte sektorsforskning.⁶ Dagens utbildningsvetenskapliga kommitté består av elva ledamöter. Styrelsen för VR utser ordförande och sju av ledamöterna. Tre av ledamöterna är nominerade av FAS, Formas och VINNOVA.

År 2004 fick Lars Haikola uppdraget, som särskild utredare, att utvärdera hur systemet ditintills påverkat det utbildningsvetenskapliga forskningsområdet. Han konstaterade att verksamhetstiden för kommittén (2001–2004) var alltför kort för att någon slutsats angående dess effekter på forskningskvaliteten inom området utbildningsvetenskap skulle kunna dras. Haikola menade att flertalet projekt i sina frågeställningar explicit utgick från skolrelaterade problem, vilket skulle tyda på att de åtminstone i den problemformulerande delen uppfyllde det av regeringen uppsatta relevanskravet. Trots detta var det, enligt Haikola, omöjligt att avgöra om forskningen för den skull haft direkt relevans för lärarnas yrkesutövning om ingen bedömning från användarna hade gjorts, i och med att man varken kände till projektens genomförande eller resultat.⁷ Haikola föreslog att UVK efter tre år skulle inrättas som ett fjärde ämnesråd.⁸ Detta förslag stöddes senare även av Lärarutbildningsutredningen (ledd av Sigbrit Franke 2008).

Forskarna ska vara verksamma inom det utbildningsvetenskapliga fältet. Bland dessa finns företrädare för olika vetenskapliga inriktningar och de är nominerade av forskarsamhället. Ordförande i utbildningsvetenskapliga kommittén är Sigbrit Franke. Kommittén har en huvudsekreterare (Elisabet Nihlfors) med hög vetenskaplig kompetens och som har vetenskapligt ansvar för kommitténs verksamhet och ingår i VR:s strategiska ledningsgrupp. Tillsammans med ordföranden leder hon kommitténs arbete.

⁴ Prop. 1999/2000:135 s. 42.

⁵ Ibid. s. 42.

⁶ SOU 2005:31 s. 19–20.

⁷ Ibid. s. 81.

⁸ Ibid. s. 9.

I dagsläget fortsätter utbildningsvetenskapliga kommittén att sträva efter att den ska permanentas och ges samma grundförutsättningar som ämnesråden inom VR samt att ett särskilt långsiktigt, konkurrensutsatt anslag inrättas för uppbyggnad av forskning och forskarutbildning inom utbildningsvetenskap, i anslutning till lärarutbildningarna. I och med att medfinansierings- och samverkanskravet togs bort 2011 närmar sig UVK nu den ställning som ämnesråden har. En viktig skillnad kvarstår dock, nämligen att UVK inte har elektorsval.

3 Finansiering av utbildningsvetenskaplig forskning

Statliga medel till utbildningsvetenskaplig forskning

Sedan UVK bildades för tio år sedan har anslaget till utbildningsvetenskaplig forskning ökat kontinuerligt från ca 20 miljoner kronor 2001 till strax över 150 miljoner kronor 2011.⁹ Medlen utgör fortfarande en begränsad del av VR:s totala forskningsmedel. Av tabell 1 framgår anslagen till utbildningsvetenskaplig forskning från UVK:s tillkomst fram till i dag. Till detta kommer finansiering från RJ och FAS samt medel från lärosätenas basanslag för forskning. Ett antal årsredovisningar för olika universitet har studerats för att identifiera omfattningen av fakultetsresurser och kontakter har tagits med Högskolverket som är statistikansvarig myndighet för forskningssidan. Det har dessvärre inte gått att få en samlad bild av den totala omfattningen av utbildningsvetenskaplig forskning. Däremot har flera universitet och högskolor angett området forskning om utbildning och lärande som ett av de viktigaste områdena i de egna forskningsstrategierna.¹⁰ UVK är den klart dominerande finansiären och övriga finansiärer bedöms tillföra resurser motsvarande ca 13 procent. År 2011 utgjorde anslagen till UVK drygt 3 procent av VR:s samlade forskningsmedel.

⁹ www.vr.se.

¹⁰ SOU 2008:109 s. 384.

TABELL 1 TILLDELADE ANSLAG FÖR VR:
UTBILDNINGSVETENSKAPLIG FORSKNING

År	Mnkr
2001	20
2002	80
2003	125
2004	126
2005	128
2006	128
2007	134
2008	145
2009	149
2010	151
2011	154
Totalt	1 340

Källa: Regleringsbrev för VR 2001–2011.

I VR:s inventering av utbildningsvetenskaplig forskning över 2005–2010 finns en redovisning av finansiering utifrån avsändare. Här anges FAS och RJ:s andel uppgå till ca 13 procent av finansieringen.

TABELL 2 DE STÖRSTA FINANSIÄRERNA AV UTBILDNINGSVETENSKAPLIG
FORSKNING 2005–2010

Finansiär	Mnkr	%
FAS	67	(5)
RJ	96	(8)
VR-HS	56	(5)
VR-MH	7	(0,5)
VR-NT	4	(0,5)
VR-U	933	(75)
VR-Övrigt	87	(7)
VR Totalt	1 087	(88)

Medfinansierings- och samverkanskrav

Sedan många år har ett medfinansieringskrav gällt för UVK:s projekt. Av regleringsbrevet för 2010 framgick att deltagande lärosäten tillsammans ska avsätta egna resurser motsvarande en tredjedel av de medel som tilldelas av UVK. Medfinansieringen kan inkludera befintlig forskning om denna kan kopplas till utbildningsvetenskapliga projekt. Skälet har varit att på detta sätt ska lärosätet visa att ansökan är prioriterad samtidigt som medfinansieringen bidrar till ett engagemang för att öka forskningsbasen för lärarutbildningen. Det är dock oklart hur väl lärosätena svarat mot medfinansieringskravet. Siffror visar att medfinansieringen varierat kraftigt mellan lärosäten, men då principerna för redovisningen skiljer sig åt anser bl.a. Berit Askling, VR, att siffrorna saknar informationsvärde.¹¹ Såväl Franke som Haikola föreslog att medfinansieringskravet för UVK skulle upphöra.

¹¹ Askling (2011), s. 46.

Utöver medfinansieringskravet fanns i 2010 års regleringsbrev även ett samverkanskrav, vilket innebar att lärosäten skulle samverka inom projekt för att anslag skulle utdelas. Ett argument för samverkanskravet var att stödja forskningen vid högskolor som tidigare saknat utbildningsvetenskaplig forskning. Genom den basfinansiering för forskning som i dag finns för lärosätena finns förutsättningar, menar regeringen, att såväl koppla forskningsresurser till utbildningen som att avsätta resurser för tydliga forskningsprofiler. Regeringen framhåller betydelsen av samverkan mellan forskare vid olika lärosäten, men bedömer att detta avgörs bäst av forskarna själva. I 2011 års regleringsbrev för VR är både medfinansierings- och samverkanskravet borttaget.

Fördelning av utbildningsvetenskapliga forskningsresurser vid universitet och högskolor

Forskning om skolan sker inom en rad olika discipliner och är både omfattande och komplex. Huvudsakligen finns den utbildningsvetenskapliga forskningen inom de humanvetenskapliga och utbildningsvetenskapliga vetenskapsområdena. Det finns även till viss del inom de medicinska och teknisk-naturvetenskapliga vetenskapsområdena. Vetenskapsrådet har låtit inventera utbildningsvetenskaplig forskning vid universitet och högskolor under 2005–2010. I den studien har en relativt bred definition av utbildningsvetenskaplig forskning använts, nämligen forskning om bildning, utbildning, undervisning, fostran och lärande.

För att få en systematisk bild av den utbildningsvetenskapliga forskningen enligt definitionen ovan har man utgått från uppgifter om de bidrag som beviljats av de tre dominerande forskningsfinansiärerna VR, Riksbankens Jubileumsfond och Forskningsrådet för arbetslivsforskning och socialvetenskap under 2005–2010.

Översikt av externt finansierad forskning

I tabellerna nedan redovisas den externt finansierade forskningen efter bidragsform. De samlade bidragen för 2005–2010 uppgick till knappt 1,3 miljarder kronor. Projektbidrag utgör den i särklass vanligaste bidragsformen.

TABELL 3 EXTERNT FINANSIERAD FORSKNING EFTER BIDRAGSFORM 2005–2010

Bidragsform	Antal	%	Mnkr	%
Programbidrag	6	2	130	10
Forskarskolor	13	4	126	10
Projektbidrag	242	70	835	67
Forskarassistent/postdoktor	54	16	140	11
Nätverk	20	6	16	1
Övriga bidrag	10	3	4	0,3

Fördelning mellan lärosäten

Fyra universitet dominerar utbildningsvetenskaplig forskning vad gäller volym. Dessa är Göteborgs, Stockholms, Uppsala och Linköpings universitet.

Tabellen nedan visar fördelningen av bidrag mellan lärosäten. De äldre universitetet får mest externa medel för utbildningsvetenskaplig forskning. Bland dessa innehar Stockholms och Göteborgs universitet flest bidrag och Umeå och Lunds universitet lägst antal. I kategorin nyare universitet framträder Örebro universitet som mest lyckosamt i konkurrensen.

TABELL 4 FÖRDELNING AV EXTERNA MEDEL MELLAN LÄROSÄTEN

Äldre uni- versitet	Antal	%	Mnkr	%
SU	64	19	281	22
GU	61	18	205	16
UU	50	15	160	13
LiU	40	12	117	9
LU	20	6	116	9
UmU	20	6	64	5
Total	252	74	933	75
ÖrU	18	5	69	6
LnU	10	3	36	3
KaU	4	1	14	1
MU	3	0,9	5	0,4
Total	35	10	123	10
Övriga ¹²	55	16	185	15

Utbildningsvetenskaplig forskning finns vid samtliga fakulteter, med undantag för den farmaceutiska. Den ämnesmässiga fördelningen av forskningen domineras av samhällsvetenskapliga ämnen: pedagogik och didaktik, följt av sociologi, humaniora/religionsvetenskap, språk och historia.

TABELL 5 ÄMNESMÄSSIG FÖRDELNING

Ämne	Antal	Andel	Mnkr	Andel
Historia	20	6	65	5
Språkvetenskap	13	4	78	6
Humaniora/religionsvetenskap	14	4	76	6
Pedagogik	91	26	331	27
Didaktik	81	24	330	26
Övrig pedagogik	14	4	42	3
Psykologi	21	6	39	3
Sociologi	30	9	112	9
Statsvetenskap	11	3	37	3
Nationalekonomi	8	2	17	1
Samhällsvetenskap – övrig	28	8	97	8
Övriga	14	4	27	2

Större kluster av utbildningsvetenskaplig forskning

Universiteten är fria att organisera forskningen och att inrätta en särskild utbildningsvetenskaplig fakultet eller att integrera den i övriga fakulteter. Vetenskapsrådet har identifierat olika större utbildningsvetenskapliga kluster som antingen har eller inte har en egen fakultet. Figuren nedan visar bl.a. att utbildningsvetenskapliga fakulteten i Göteborg är mycket stark, medan

¹² Fackhögskolor, högskolor, forskningsinstitut.

Stockholms universitet saknar motsvarande fakultet och i stället har sin tyngdpunkt inom den samhällsvetenskapliga fakulteten. Vidare framgår att såväl Linköpings som Umeå universitet uppvisar en spridning mellan en rad olika fakulteter och områden, medan Lunds universitet fördelar sina miljöer relativt jämnt mellan den samhällsvetenskapliga och en humanistiska fakulteten.

FIGUR 1 KLASSIFICERING AV STÖRRE UTBILDNINGSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSMILJÖER ELLER KLUSTER VID DE STORA UNIVERSITETEN. MNKR.

<p>Göteborgs universitet Utb fak 165 milj Hum-Konst 27 milj Sam 13 milj</p>	<p>Stockholms universitet Sam fak 187 milj Hum-Språk 70 milj Nat. 24 milj</p>
<p>Uppsala universitet Utb fak 87 milj Sam 50 milj Hum 12 milj Tek-Nat-Med 11 milj</p>	<p>Lunds universitet Sam 59 milj Hum 57 milj</p>
<p>Umeå universitet Hum-Sam 25 milj Sam-TUV 26 milj UmU-Nat 13 milj</p>	<p>Linköpings universitet Fil-Öv 51 milj Fil-Utb-IBL 32 milj Tek-Nat 17 milj</p>
	<p>Örebro universitet 68 milj</p>

Inriktning av den utbildningsvetenskapliga forskningen

Det finns flera sätt att kategorisera utbildningsvetenskaplig forskning. Den klassificering som UVK använder är uppdelad i åtta kategorier. Nedan beskrivs kategorierna samt ges exempel på pågående forskningsprojekt i varje kategori.

1. *Utbildningshistoria*: Forskning inriktad på att beskriva och analysera t.ex. ämnesutvecklingen inom olika utbildningssystem. Ett exempel på forskning inom detta område är projektet *Skolan och den publika vetenskapen 1945–2000*, vilket behandlar oron över det minskade intresset för natur- och teknikvetenskapliga ämnen, vilken anses ha bidragit till att skapa en ”kris- och rekryteringsdiskurs”.¹³

¹³ Forskning pågår 2011– utbildningshistoria.

2. *Utbildningssystem*: Forskning om betygs- och urvalssystem, läroplansteori, styrning och ledning, utbildningsekonomi, utbildningspolitik/policy och liknande. I projektet *Effekter av skolval* studeras effekter av skolval både mellan kommunala skolor och mellan kommunala skolor och friskolor.¹⁴
3. *Värdefrågor*: Forskning om demokrati, etik- och moralfrågor, frågor inom pedagogisk filosofi och liknande. Inom detta område pågår projektet *Svenska som enhetspråk? Nation, ekonomi och mångkultur i dagens svenska skola*. I studien undersöks hur skolledare och kommunpolitiker tolkar samhällliga språkplaneringsprinciper, och hur de mot bakgrund av detta förhåller sig till användningen av svenska och andra språk i den kommunala skolans vardag.¹⁵
4. *Individens lärande*: Forskning om kunskapsutveckling, IKT, frågor inom pedagogisk psykologi och utvecklingspsykologi med fokus på individen och liknande. I projektet, *Nyanlända och lärande – en tvärvetenskaplig studie om nyanlända elevers lärandevillkor i den svenska skolan*, kartläggs, beskrivs, analyseras och diskuteras hur mottagandet av nyanlända elever är upplagt, hur det fungerar i praktiken och med vilka resultat. Projektet *Effekter av ett familjestödsprogram för att utveckla barns ord-förråd och senare läs- och skrivförmåga* syftar till att studera hur ett program för att påverka språkliga interaktionsmönster i familjen inverkar på barnets språkutveckling och senare läs- och skrivutveckling.¹⁶
5. *Grupprocesser*: Forskning om kunskapsutveckling, IKT, frågor inom pedagogisk psykologi, utvecklingspsykologi och sociologiska studier med fokus på gruppen och liknande. UVK bidrar med anslag till bl.a. projektet *Mobbning som socialt projekt*. Projektet motiveras utifrån behovet av större fokus på grupprocesser inom mobbingforskning vilken anses ha varit för inriktad mot individfaktorer tidigare.¹⁷
6. *Didaktik*: Forskning med inriktning på både allmänna och ämnesspecifika didaktiska frågeställningar, även inom specialpedagogik. I projektet *High Level-Proficiency in Second Language Use* studeras vilka omständigheter som underlättar respektive förhindrar människor att nå upp till en nivå i ett andraspråk som i princip är jämförbar med kunskapsnivån hos en person med språket som modersmål.¹⁸ I projektet *Pedagogik för elever med förmåga och fallenhet för matematik i en skola för alla* studeras elever med matematisk förmåga för att bl.a. undersöka vilket stöd dessa erbjuds.
7. *Professioner*: Forskning om lärares arbete och yrkesidentitet, lärarutbildning, skolledares arbete, karriärval och vägledning och liknande. I studien *”Jag brukar göra på mitt sätt”: om relationen mellan frihet, styrning och kvalité i bedömning av examensarbeten på högskolan med lärarut-*

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Forskning pågår 2011 – värdefrågor.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Forskning pågår 2011 – grupprocesser.

¹⁸ <http://www2.biling.su.se/~AAA/Aim%20and%20rationale.htm>.

*bildningen vid Göteborgs universitet som exempel, undersöks hur examinatorer vid lärarutbildningen argumenterar för sina betyg.*¹⁹

8. *Effektstudier*: Forskning om reformers effekter, produktivitet, effektivitet och liknande. Projektet *Gymnasiet som marknad* analyserar framväxten av en gymnasie-marknad och dess genomslag i kommuner och gymnasieskolors verksamhet. Bland annat dras slutsatsen att marknadssituationen påverkar majoriteten av skolorna eftersom nästan alla är konkurrensutsatta av skolor i eller utanför kommunen.²⁰ *Spelinterventioner i förskolan för att befrämja utveckling av grundläggande numeriska färdigheter och tidig aritmetisk utveckling*, ämnar ta reda på hur olika typer av didaktiska metoder i förskolan kan främja barns utveckling i grundläggande numeriska färdigheter/förmågor och tidiga aritmetiska utveckling.²¹

Fördelning av anslag mellan olika kategorier

I tabellen nedan visas fördelningen av anslag mellan olika kategorier samt mellan de största lärosätena. Göteborgs universitet visar en stor bredd precis som Stockholms universitet.

TABELL 6 ANTAL ANSLAG PER KATEGORI OCH LÄROSÄTE

Kategori	GU	LiU	LU	SU	UmU	UU	Totalt
Didaktik	14	7	1	17	10	14	63
Grupprocesser	5	5	2	5	0	2	19
Individens lärande	27	15	7	29	6	8	92
Utbildningshistoria	6	2	5	4	1	14	32
Utbildningssystem	18	10	8	15	9	21	81
Effektstudier	8	2	1	7	2	3	23
Professioner	7	7	1	3	1	3	22
Värdefrågor	10	6	6	11	0	9	42
Totalt	95	54	31	91	29	74	374

Praxisnära forskning som inriktning?

En aspekt UVK ska beakta är forskningens möjlighet att belysa aktuella och grundläggande frågor i den pedagogiska praktiken och lärares yrkesutövning. Enligt instruktionen till VR ska Utbildningsvetenskapliga kommittén besluta om fördelning av medel till forskning om utbildning på forskarnivå med relevans för skolans och förskolans utveckling. Forskningen ska ha kopplingar till behoven inom utbildningarna för blivande lärare och förskollärare.

I framväxten av utbildningsvetenskapen har fokus på forskning i anslutning till de professionella verksamheterna, s.k. praxisnära forskning, varit ständigt aktuell. I Haikolas uppföljning av UVK 2005 sägs att UVK inte själv lyckats skilja ut ”praxisnära” forskning från övriga projekt, vilket skulle tyda på att begreppet praxisnära inte fyller någon funktion som beteckning på en

¹⁹ Forskning pågår 2011 – professioner.

²⁰ <http://www.vr.se/franvetenskapsradet/kalendarium/konferenswebbplatser/resultatdialog/medverkandeprojekt/medverkandeprojekt2011/gymnasietsommarknad.4.e01f6fe12e29bb8aa180003978.html>.

²¹ Forskning pågår 2011 – effektstudier.

forskningsinriktning.²² Begreppet ”praxisnära grundforskning” förefaller vid första påseende vara en självmötsägelse och att definitionen ovan tycks beskriva sektorsforskning (även om man kallar det grundforskning).²³ Vid en sökning i VR:s projektdatabas på ordet ”praxisnära” går att finna ett tiotal projekt varav två sorteras under ämnesområdet ”praxisnära forskning” och de övriga åtta under ”utbildningsvetenskap generellt”. Ordet ”klassrumsnära” gav däremot ingen träff medan ”praktiknära” endast gav en träff. Askling påpekar i sin studie att det kan finnas en inbyggd spänning mellan relevans kontra kvalitet. I sin analys av tidigare utvärderingar konstaterar hon att vedertagna vetenskapliga kvalitetskriterier ända från UVK:s start har kommit att ställas mot relevanskriterier relativt skolans och lärarutbildningens behov av forskningsanknytning och kunskapsutveckling.²⁴ Sammanfattningsvis synes önskemålet om att särskilja praxisnära forskning som svårt att möta.

4 Hur når forskningen ut i klassrummen?²⁵

Det finns i huvudsak två sätt att ta del av aktuell forskning, dels genom den forskning som finns tillgänglig via vetenskapliga tidskrifter, internet, fackpress, rapporter av olika slag och tidskrifter, dels genom att diskutera den tillgängliga forskningen i nätverk, seminarier, forskningscirkel etc. En förutsättning för att spridningen av forskningsresultat ska fungera är att det finns ett samspel mellan utbud och efterfrågan. Lika viktigt som att forskningsresultat sprids är att det finns en kvalificerad efterfrågan. Erfarenhetsmässigt skapas efterfrågan först när mottagaren har mer vana av att ta del av resultat från forskning.

Aktörer som sprider utbildningsvetenskaplig forskning

Det är många aktörer som på olika sätt sprider forskningsresultat. Skolverket har sedan 2008 regeringens uppdrag att bevaka, sammanställa och sprida adekvat forskning för skolan. Skolverket har utvecklat en rad kanaler bl.a. via webben. Därutöver sprids och förmedlas forskningsrön via fackpress, rapporter, seminarier, forskningscirkel etc. Lärosätena har ett ansvar att sprida sina forskningsrön (tredje uppgiften), men det sker i varierande grad. I VR:s inventering av utbildningsvetenskaplig forskning kartlades i vilken utsträckning befintliga forskningsprojekt fanns att ta del av på lärosätenas webbplatser. Av materialet om totalt 290 utbildningsvetenskapliga forskningsmiljöer som enligt inventeringen var aktiva 2010 är 223 forskningsmiljöer tillgängliga på webben, vilket innebär att var fjärde saknas. Vissa lärosäten förefaller bättre på att presentera den forskning som bedrivs. Bland de större universiteten är det Göteborgs universitet som i störst utsträckning lyfter fram den utbild-

²² SOU 2005:31 s. 80–82.

²³ SOU 2005:31 s 37–38.

²⁴ Askling (2008), s. 11.

²⁵ Underlaget i kapitel 4 bygger till stora delar på material från SOU 2009:94.

ningsvetenskapliga forskningen på webben, bland de yngre utmärker sig Linnéuniversitetet.

FIGUR 2 EXEMPEL PÅ AKTÖRER SOM SPRIDER FORSKNING

Ytterligare ett grundläggande sätt att sprida forskningsrön är genom en lärarutbildning med forskarutbildade lärare som tar till sig de senast rönen samt att lärarna i skolan både vidareutbildar sig och även forskarutbildar sig.

Ett exempel på spridning av forskningsrön är UVK:s återkommande konferens Resultatdialog.²⁶ Resultatdialogens syfte är både att presentera aktuell forskning för forskare och andra intressenter och att verka som en mötesplats för dem som är intresserade av utbildningsvetenskaplig forskning. För att öka tillgängligheten och nå nya grupper arrangeras konferensen i samarbete med olika lärosäten runt om i landet. Konferensen 2011 arrangerades i samarbete med Linköpings universitet.

Via sin webbplats har VR och UVK en gedigen katalog med samtliga projektansökningar fram till nu beviljade forskningsprojekt – Forskning pågår 2011²⁷. Webbplatsen Forskning.se har flera tematiska ingångar och sammanställningar för skolrelevant forskning, t.ex. tema rektor, samt särskilda ingångar för lärare, rektorer och elever.

En annan viktig kanal är de tidningar och tidskrifter som riktar sig till pedagoger och lärare, t.ex. Lärarnas nyheter som återkommande har forskningsnyheter och temanummer baserade på forskningsrön. Sammantaget finns en

²⁶ <http://www.vr.se/franvetenskapsradet/kalendarium/resultatdialog.4.1b51eccd12de83a6cd48000186.html>

²⁷ <http://www.vr.se/forskningvistodjer/utbildningsvetenskap/forskningpagar.4.ead945b11f699b5085800023863.html>.

rad etablerade kanaler för att föra ut forskning och forskningsrön mellan universiteten och verksamheten i skolorna.

Mottagarkapacitet i utbildningsverksamheter

Som tidigare nämnts är det lika väsentligt att det finns en mottagarkapacitet i verksamheten i skolan för denna forskning. För att spegla efterfrågan hos dem som tar emot forskningsresultaten gjorde utredningen Att nå ut och att nå ända fram²⁸ två enkätundersökningar. Frågorna har gällt behov, spridning och användning av forskningsresultat.

Sammanfattningsvis framgår av enkäterna att det finns ett behov av forskningsresultat, men att de borde vara mer konkreta och lättillgängliga. Önskemål framförs om praktiska forskning och klassrumsforskning, men även om översikter. När det gäller spridningen av forskningsresultat förordas att forskningsspridningen i framtiden bör ha dagens goda erfarenheter som utgångspunkt samt att det behövs en mer samlad funktion för forskningsspridning. Mötet och dialogen där forskning kan diskuteras och bearbetas antas öka användningen av forskningsresultat.

Den bild som framkommer i enkäterna stämmer i stort sett överens med den som framkommit i andra sammanhang. Vetenskap & Allmänhet har exempelvis i ett par rapporter berört lärares inställning till vetenskap och forskningsbaserad kunskap. Åtta av tio av respondenter i en av dessa rapporter anser att det är viktigt att utnyttja resultat från pedagogisk forskning i undervisningen, medan sju av tio tycker att det är viktigt att ta med vetenskapliga resultat inom sitt/sina ämnesområden. Samma resultat som ovan visar också ett par nyligen genomförda studier i Norge. En av dessa, gjord bland norska lärare, visar att lärarna anser att pedagogisk forskning sällan behandlar frågor som anses viktiga för det vardagliga arbetet och att forskning kan vara för abstrakt för att passa in i skolans arbetsmetoder. En av anledningarna till att det ser ut som det gör är, enligt respondenterna, att det saknas mötesplatser för dialog mellan forskning och praktik. Diskussionerna förs parallellt och respektive aktör känner inte till vad som pågår utanför sin egen arena. Vetenskap & Allmänhet kommer att under 2012 starta ett treårigt projekt som ska undersöka skolvärldens syn på forskning och kontakter med forskare. Syftet är att utveckla ny kunskap om hur man kan möta och ta till sig forskning.²⁹

Det är inte ovanligt att det saknas koppling mellan utbud, efterfrågan, tillgänglighet och användning. Antingen finns ingen kunskap om hur den information som sprids kommer till användning, eller så konstateras att forskning och skolverksamhet är två parallella aktiviteter och att detta förhållande är svårt att förändra. Ett enkätsvar från utredningen säger följande:

Allt finns tillgängligt, om man bara vet var man ska leta. Jag tror att väldigt många lärare inte tar sig tid, eller har ork. Med detta sagt menar jag

²⁸ Att nå ut och nå ända fram, SOU 2009:94.

²⁹ <http://v-a.se/2011/11/va-startar-stort-skolprojekt/>.

att man kan skapa hur många informationsvägar som helst, utan att kunskaperna når ut. Det handlar alltså mer om lärarkårens inställning än om bristen på information.

Internationella erfarenheter visar också att det är svårt att hitta exempel på hur forskningsresultat används i praktiken. Utredningen anser därför att det är särskilt angeläget att skapa former för att underlätta och möjliggöra att forskningsresultat sprids och används. Detta styrks av ytterligare ett enkätsvar:

Mellanmänskliga möten är oftast det som har störst genomslagskraft i skolan. Det finns inte tid att under arbetstid sitta ner och ta till sig nya forskningsresultat. Det bästa sättet att sprida resultaten är att en person med kunskap och egen erfarenhet berättar vidare för andra som därefter har konkret användning av informationen.

Regionala utvecklingscentrum (RUC) och ämnesdidaktiska centrum

Ett av utredningens huvudförslag var att det behövs en regional organisation, och den rekommenderar att regionala utvecklingscentrum (RUC) utnyttjas av universitet och högskolor och får denna roll. Några av de aktiviteter som anordnas av regionala utvecklingscentrum har visat sig vara särskilt framgångsrika när det gäller att koppla samman teori med praktik och att skapa mötesplatser. RUC är redan i dagsläget en länk mellan kommuner och skolor respektive högskolor och universitet och skulle därför kunna utgöra den arena där forskningsresultat diskuteras.

RUC har utvärderats av Högskoleverket år 2009.³⁰ Av utvärderingen framgår både ris och ros från kommunernas sida. Erfarenheterna varierar från skepsis till översvallande uppskattning. Ett fåtal kommuner saknade helt och hållet kontakt med RUC, ofta på grund av avstånd, att centrumet ansågs vara för dyrt att anlita eller att man inte erbjöd den typ av tjänster kommunen var intresserad av. De tillfrågade kommunerna beskrev högskolan som en garant för forskningsbaserad kunskap, men denna sågs även av flera tillfrågade som alltför teoretisk och inte praxisrelaterad. Kommunerna nämner RUC i liten utsträckning som kanal för kunskapsöverföring. Om den kompetensutveckling RUC kan erbjuda följer högskolans ämneslogik, anses det finnas en risk för att den inte motsvarar kommunernas önskemål, som ofta gäller mer allmänna skolfrågor. Utvärderingen visar att, med undantag för Nationellt centrum för matematikutbildning (NCM), RUC inte förefaller vara betydande för arbetet med forskningsanknytning i skolan.

Sigbrit Franke föreslog i utredningen 2008³¹ en annan organisatorisk lösning för att öka spridningen av utbildningsvetenskaplig forskning till skolvärlden. Ämnesdidaktiska centrum skulle införas för att bygga upp nätverk, inte minst internationellt, och skapa kontakt mellan lärosäten samt med olika ämnesföreningar för lärare. Detta skulle med hennes ord innebära att ”en nära samverkan initieras mellan lärosätena och lärare på fältet, vilket torde vara

³⁰ Sadurski s. 25.

³¹ SOU 2008:109.

gynnsamt för lärarnas känsla för att den utbildningsvetenskapliga forskningen angår dem”.³² Utöver detta föreslog Franke även att de ämnesdidaktiska centrumen skulle kompletteras av en gemensam servicefunktion. Denna uppgift skulle vara att ta fram kunskapsöversikter och jämförande studier i lättillgänglig form, samordna och stödja arbetet vid de olika centra och marknadsföra verksamheten internt och externt genom exempelvis en gemensam webbportal.

Utvärderingsfunktion inom utbildningsområdet

I 2012 års budgetproposition föreslår regeringen en ny utvärderingsfunktion för utbildningsområdet. Regeringen bedömer att ett utvidgat uppdrag till IFAU sammantaget är det mest ändamålsenliga alternativet. Det nuvarande utbildningsuppdraget i IFAU:s instruktion, dvs. utvärdering av effekterna på arbetsmarknaden av åtgärder inom utbildningsväsendet, ska utvidgas till att även omfatta bl.a. utvärderingar av effekterna på elevers resultat. IFAU:s förvaltningsanslag ökas därför enligt förslaget med 4 miljoner kronor 2012, och beräknas bli ökat med 8 miljoner kronor 2013. Från och med 2014 beräknas anslaget öka med 10 miljoner kronor per år.³³

5 Internationell utblick kring evidens inom utbildningsområdet

Inledning

Behovet av att kommunicera kunskap från forskning om utbildning till politiker, myndigheter och verksamma inom skolans område är prioriterat i flera länder. Nedan redovisas tre exempel på organisationer med uppgift att svara mot detta behov. De valda organisationerna finns i Storbritannien, Danmark³⁴ och Norge. En jämförelse visar att organisationernas verksamhet skiljer sig i åt i val av metod och arbetssätt, huvudsakliga målgrupper, vilka områden som täcks och graden av fokus på evidensbaserad kunskap. Jämförelsen belyser även komplexiteten i evidensbegreppet och att det finns olika sätt att förhålla sig till och tolka detta.

Evidens och evidensbaserad kunskap är omdiskuterade begrepp, och det finns både förespråkare och motståndare till utvecklingen mot ökat fokus på evidens inom utbildningsområdet. Vissa anser att det behövs betydligt mer utbildningsvetenskaplig och pedagogisk forskning som baseras på effektutvärdering och som ger lärarna vägledning för hur de ska arbeta.³⁵ Andra är

³² Ibid. s. 389.

³³ Prop. 2011/12:1 utg. omr. 16 s. 56.

³⁴ Underlaget om Storbritannien och Danmark är hämtat ur SOU 2009:95.

³⁵ Se exempelvis Knut Sundells inlägg i Skolvärlden.

<http://www.skolvarden.se/artiklar/det-svenska-forskningsfiaskot>.

kritiska och uttrycker en oro över att ökat fokus mot evidens kan leda till att endast den forskning som kan användas i skolan får pengar och att viss forskningstradition får ensamrätt på hur relationen mellan forskning och praktik bör förstås.³⁶

Definitioner

Några centrala begrepp i diskussionen är följande.³⁷

Evidens

Begreppet evidens innebär att kunskap ska bygga på bästa möjliga vetenskapliga grund. Evidens, som betyder *bevis (tydlighet)*, kan presenteras på en mängd olika sätt och bör inte likställas med *säker* kunskap. Eftersom en mängd faktorer gör att det är svårt att tala om en absolut *sann* kunskap hänvisas ofta till *den bästa rådande evidensen*.

Evidensbaserad praktik

Evidensbaserad praktik inkluderar den för tillfället bästa vetenskapliga kunskapen, brukarens erfarenhet och önskemål samt den professionelles erfarenhet och förmågor.³⁸

Evidensrörelsen

Evidensrörelsen sätter fokus på effekter av insatser och interventioner och arbetar för att sammanställa redan föreliggande kunskap och att synliggöra den aktuella bästa kunskapen och förmedla den till beslutsfattare i politiken och i praktiken.³⁹

Systematiserande kunskapsöversikter

Den systematiska kunskapsöversikten är central inom evidensbaserat arbete.

Den består av en sammanvägning av resultaten från ett stort antal studier av god kvalitet. Syftet är bl.a. att kunna visa på nyttan eller effekterna av olika insatser och åtgärder genom att besvara frågor som: Vad fungerar? Vad fungerar inte? Vad vet vi för lite om?⁴⁰

Internationell jämförelse – Storbritannien, Danmark och Norge

Nedan följer en kort sammanställning av identifierade likheter och skillnader mellan tre organisationer med uppdrag att sammanställa och sprida kunskap från den utbildningsvetenskapliga forskningen. Exemplet är *Evidence for Policy and Practice Information and Co-ordinating Centre (EPPI-Centre)* i

³⁶ Se exempelvis Evaldsson och Nilholm (2008).

³⁷ SOU 2009:95.

³⁸ SOU 2009:95 s. 34 Socialstyrelsens definition.

³⁹ Bhatti m.fl. (2006); översättning från danska i SOU 2009:94 s. 34.

⁴⁰ Modifierad definition från Hydén (2008), s. 4.

Storbritannien, *Danish clearinghouse* (DCU) i Danmark och *Kunskapscenter for Utdanning* i Norge. Även *What Works Clearinghouse* i USA tas upp vid något enstaka tillfälle. Organisationerna beskrivs utförligare i bilaga 1.

Organisatorisk placering

Både den brittiska och den danska organisationen är knuten direkt till universitet genom sin placering vid London Institute of Education respektive Danmarks pedagogiska universitetskole (DPU). Det norska kunskapscentret har också placerats i anknytning till en akademisk organisation, Forskningsrådet, men denna är inte direkt knuten till något universitet. I norska förarbeten⁴¹ framhövdes att en placering vid någon universitetsinstitution skulle kunna få konsekvensen att centret får en dubbelroll som både leverantör och utvärderare av forskning, att avståndet till praxis och myndigheter skulle bli för långt och att centret skulle komma att fokusera på teoridrivna kunskapsproduktion. Det bör dock framhåvas att liknande problem sågs även kring den placering vid Forskningsrådet som slutligen valdes.

Storlek

EPPI-Centre i Storbritannien har ca 20 anställda, den danska organisationen har 10 medarbetare varav två doktorander och den norska planerar för 5–6 anställda.⁴² Till skillnad från de andra två organisationerna, som enbart fokuserar på utbildningsfrågor, arbetar EPPI-Centre även med frågor kring social välfärd, lag och rätt, miljö, kultur och fritid samt organiseringen av offentlig sektor.⁴³ Därmed är det svårt att direkt jämföra vad skillnaden i antalet anställda innebär mellan EPPI-Centre och de andra två organisationerna.

Finansiering

Den danska och den brittiska organisationen finansieras via uppdrag och genom direkta anslag. Vad gäller den norska finansieringen anges enbart att denna planeras uppgå till 10–15 miljoner norska kronor.⁴⁴ År 2009 uppgick det danska centrets finansiering till 3 miljoner danska kronor för lönekostnader, medan universitetet stod för lokalkostnader och 2 miljoner danska kronor kom från uppdragsverksamhet.⁴⁵ Vid en jämförelse mellan EPPI-Centre och de mindre organisationerna är det viktigt att beakta att centrets arbete omfattar fler politikområden. Det har inte varit möjligt att finna några siffror kring centrets finansiering.

Centrala målgrupper och uppdrag

Både det brittiska och det danska centret riktar sig i huvudsak till beslutsfattare, forskare och verksamma inom skolområdet. Det norska centret riktar sig i

⁴¹ Kunskapsdepartementet (2009).

⁴² Det norska centret är fortfarande under uppbyggnad.

⁴³ <http://eppi.ioe.ac.uk/cms/Default.aspx?tabid=3209>.

⁴⁴ Forskningsrådet (2011).

⁴⁵ SOU 2009:94 s. 189.

första hand till myndigheter och beslutsfattare och anger verksamma inom skolområdet som en mer indirekt målgrupp. I de norska förarbetena diskuteras möjligheten till ett s.k. vad-fungerar-centrum, som i första hand skulle rikta sig till praxisfältet. Dess målsättning skulle vara att förmedla kunskap till fältet och att vara involverat i utvecklingsarbete. Den norska utredningen ansåg att ett sådant uppdrag skulle kräva både stora resurser och systematiskt arbete över lång tid. Dessutom framhövs att erfarenhet från andra liknande organisationer visat att svårigheterna att sprida kunskap till praxisfältet ofta underskattats.⁴⁶

Huvudsakliga uppgifter samt omfattning

Systematiserande kunskapsöversikter är centralt inom arbetet kring evidensbaserad policy och praxis. EPPI-Centre i Storbritannien anses vara världsledande vad gäller utvecklande av systematiska sammanställningar inom samhällsvetenskap och policyforskning.⁴⁷ Centret har under 2011 publicerat 17 systematiska översikter, varav 2 delvis behandlar utbildningsrelaterade frågor.⁴⁸ Det danska centret tar fram 2–3 systematiska rapporter per år, men samlar även in sammanställningar från andra organisationer i Danmark och internationellt. En av huvuduppgifterna för det norska centret är att förmedla och summera kunskap från internationella kunskapsöversikter. Kunskapscentret ska inte prioritera upprättandet av egna systematiserande översikter.⁴⁹

Det norska kunskapscentret synes ha valt en något bredare utgångspunkt än enbart evidensinriktningen.⁵⁰ Forskningsbaserad praxis beskrivs rent allmänt bygga på en ”upplysningsmodell”, snarare än en ”vad-fungerar-modell” i Norge. Det betyder bl.a. att inflytandet från forskning på policy och praxis i huvudsak är mer indirekt och långsiktigt. Även de danska och brittiska organisationerna har valt ett bredare metodologiskt angreppssätt än exempelvis det amerikanska What Works Clearinghouse. EPPI-Centre och DCU inkluderar resultat från både kvalitativ och kvantitativ forskning i sina översikter. Det amerikanska What Works Clearinghouse har i stället valt att endast använda studier som kan uttryckas i kvantitativa statistiska mått.⁵¹

⁴⁶ Kunnskapsdepartementet (2009).

⁴⁷ SOU 2009:94 s. 187–189.

⁴⁸ <http://eppi.ioe.ac.uk>.

⁴⁹ Framgår exempelvis av den norska budgetpropositionen och centrets opdragsbrev.

⁵⁰ Arvid Hallén, administrativ direktör för Forskningsrådet, understryker vikten av att centret ska vara anpassat till norska förhållanden. Hela bredden av kunskap kring utbildning är relevant, inte bara fokus vid evidens och sammanställningar från randomiserade studier.

http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Kunnskaps-senter_for_utdanning_lagt_til_Forskningsradet/1253964849162.

⁵¹ SOU 2009:94 s. 91.

Överväganden och erfarenheter

Aspekter att beakta

I de norska förarbetena framkom att av de intressenter⁵² som intervjuades inför beslutet att inrätta ett kunskapscentrum var flertalet positiva till inrättandet. I utredningen togs samtidigt ett antal risker och aspekter värda att beaktas upp.

- Centrets självständighet kontra politiken, samtidigt som man måste främja detta samband.
- Vikten av att centret bemannas med rätt kompetens.
- Kunskapsgenomgångarna kan komma att bli så tidskrävande att de ämnen och teman som tas upp inte längre är aktuella när materialet presenteras.
- Risk för att endast grundskolans område kommer prioriteras på grund av det politiska intresset kring denna.
- Orealistiska förväntningar ställs på centret.
- Viktig forskning kan komma att uteslutas för att den inte passar in i modellerna för kunskapsöversikterna.

I en vetenskaplig artikel⁵³ lyfts ett antal lärdomar från EPPI-Centres verksamhet upp. Författarna identifierar både tekniska och metodologiska problem kring arbetet med systematiska kunskapsöversikter på det samhällsvetenskapliga och utbildningsvetenskapliga området. En stor utmaning visade sig vara sökandet efter litteratur. På grund av att databaserna inte uppgav tillräckligt utförlig information, samtidigt som få studier levde upp till kraven om tillförlitlig forskningsdesign, var arbetet både tidskrävande och komplicerat. En ytterligare utmaning som identifierades var motståndet till evidensbaserad forskning inom delar av akademien samt det faktum att forskningen präglades mer av konkurrens än samarbete och utvecklande av en kumulativ kunskapsbas.

6 Kvaliteten i utbildningsvetenskaplig forskning

En allmän garant för kvalitet i forskningsverksamheten är att finansiering av forskningsprojekt skett med peer-review-modellen som tillämpas bl.a. av VR, (UVK), Riksbankens Jubileumsfond och övriga statliga forskningsfinansiärer. Utöver finansieringsmodellen finns ytterligare ett antal sätt att bedöma kvaliteten i den utbildningsvetenskapliga forskningen, däribland publiceringsgrad i vetenskapliga tidskrifter via bibliometriska studier. Ytterst få bibliometriska studier har utförts inom det utbildningsvetenskapliga området. Det är av flera

⁵² Trettiofem personer intervjuades från bl.a. Kunnskapsdepartementet, Utdanningsdirektoratet, Forskningsrådet, forskningsinstitutioner, Nationellt centrum för lärarutbildningen, skol- och förskoleledare och mäklarorganisationerna i Danmark och Storbritannien samt Campbell Coelaboration.

⁵³ Oakley m.fl. (2005).

skäl: det är ett relativt nytt område, mångfasetterat och tvärvetenskapligt och med många mättekniska svårigheter. Den kunskap som genereras och förvaltas inom utbildningsvetenskap har ibland ifrågasatts, ibland utifrån tillämpbarhet, ibland utifrån vetenskaplig kvalitet.

Vetenskapsrådets utredning om forskningskommunikation inom utbildningsvetenskap

Vetenskapsrådet (VR) har låtit utreda forskningskommunikation inom utbildningsvetenskap⁵⁴. I studien analyserades även frågan om kvaliteten i utbildningsvetenskaplig forskning. Utgångspunkten för studien var de drygt 2 200 forskare som 2001–2007 medverkat i minst en ansökan om forskningsanslag för pedagogisk forskning hos VR:s utbildningsvetenskapliga kommitté eller på annat sätt sökt medel hos VR. Drygt 650 av dessa forskare var knutna till något av universiteten i Göteborg, Linköping eller Umeå under perioden. En stor andel av forskarna kommer från ämnen eller institutioner som förknippas med utbildningsvetenskap, dvs. pedagogik och didaktik (ca 40 procent). Signifikanta andelar av de sökande hör emellertid hemma utanför det traditionella utbildningsvetenskapliga fältet (huvudsakligen humaniora och samhällskunskap). För de ca 650 forskarna i urvalet har uppgifter inhämtats om deras publicering under perioden 2004–2008. Drygt 4 000 publikationer har identifierats.

Frageställningar i studien var bl.a. följande

- Vilka forskare finner vi inom det utbildningsvetenskapliga fältet i Sverige?
- Inom vilka vetenskapliga områden finner vi dem? Var publicerar sig utbildningsvetenskapliga forskare? Inom vilka typer av publikationer? Hur ser det svenska deltagandet ut i den internationella utbildningsvetenskapliga diskursen?
- I vilken mån citeras svensk utbildningsvetenskap och hur ser citeringsmönstren ut i de svenska publikationerna?

Web of Science är en tjänst som tillhandahålls av det amerikanska företaget Thomson Reuters och har under lång tid varit den främsta källan för utvärderande bibliometri då databasen är multidisciplinär och har en internationell täckning av refereegranskade⁵⁵ tidskrifter. Databasen ger åtkomst till tre citeringsindex, Science Citation Index Expanded (täckning 1945–), Social Sciences Citation Index (täckning 1956–) samt Arts & Humanities Citation Index (täckning 1975–). Sammantaget täcker dessa ca 10 000 refereegranskade tidskrifter.⁵⁶ I rapporten förs en diskussion om svårigheterna med att använda det vedertagna kvalitetsmättet indexet Thomson/ISI:s Web of Science.

⁵⁴ Forskningskommunikation och publiceringsmönster inom utbildningsvetenskap. En studie av svensk utbildningsvetenskaplig forskning vid tre lärosäten, (VR rapport 10:2010).

⁵⁵ Artiklarna granskas enligt peer-reiview-modellen.

⁵⁶ <http://hj.se/bibl/publicering/bibliometri/databaser-for-bibliometrisk-analys.html>.

Författarna anser bl.a. att ISI Web of Science är mindre lämpat för det utbildningsvetenskapliga fältet genom dess få uppgifter om tidskrifter inom utbildningsvetenskap.

Om detta index trots allt används blir resultatet att antalet artiklar per lärosäte är försvinnande litet. Exempelvis finner man att Linköpings universitet, som under perioden 2004–2008 är det lärosäte som publicerat mest, inte kommer upp till mer än 40 publikationer och antalet citeringar för samma period och lärosäte uppgår till 34 stycken. Det låga antalet publikationer och citeringar gör det inte möjligt dra meningsfulla slutsatser om citeringsgrad och citeringsmönster inom den utbildningsvetenskapliga forskningen vid landets lärosäten. Underlaget är alltför svagt för att göra meningsfulla rangordningar av lärosätenas utbildningsvetenskapliga forskning på grundval av citeringar enligt Thomson/ISI:s Web of Science. Utifrån dessa resultat ifrågasätter författarna meningsfullheten av dessa citeringsmått som sätt att mäta forskningskvalitet inom utbildningsvetenskap i dess olika delar.

Ett försök att hantera den komplexa mätfrågan har författarna använt sig av en metod som utvecklats av norska Universitets- och högskolerådet (UHR-metoden) på uppdrag av den norska regeringen.⁵⁷ Författarna har tillämpat UHR-metoden på det studerade underlaget, och resultatet visar att svenska utbildningsvetenskapliga forskare hävdar sig relativt väl. En analys av modellen ger vid handen att forskningen är internationellt konkurrenskraftig.

Internationella granskningar av UVK-projekt

Vetenskapsrådet har sammanställt⁵⁸ övergripande resultat från ett par internationella granskningar av UVK-projekt. En granskning gjordes av de ansökningar som beviljades av UVK mellan 2001 och 2005. Den visade bl.a. att 5 av 182 projektansökningar saknade uppgifter om metodansats samtidigt som flertalet projektbeskrivningar ansågs otydliga och oprecisa i redovisningen av vald metodprofil. Även redogörelser för begrepp och teoretisk ram ansågs vara diffusa och oprecisa. En annan internationell utvärdering av sammanlagt 28 didaktiska forskningsprojekt inom ämnesområdena svenska, matematik och naturvetenskap pekade på för vaga, ambitiösa eller mångfasetterade forskningsfrågor. Granskarna menade även att det fanns en övervikt av beskrivande arbeten framför analytiska och förklarande och att det begränsade generaliserbarheten i forskningsresultaten.

I en tredje utvärdering granskades 14 avslutade eller pågående forskningsprojekt som fokuserade på frågor om värdegrund, demokrati och genus. I utvärderingen konstaterades att forskarna tycktes arbeta med en hög säkerhetsnivå och att forskningsplaner anpassats efter vad forskaren uppfattat som samhällsförväntningar på forskningen. Granskarna fann att några av projekten inte tycktes ha gjort en ordentlig screening av pågående nationell och interna-

⁵⁷ VR:s rapport 10:2010; för en mer utförlig beskrivning se Sivertsen (2007).

⁵⁸ Askling (2008), http://www.forskning.se/download/18.2788325911-eca60b4298000492/2008_13.pdf.

tionell forskning och att det fanns en övervikt av forskning kring den obligatoriska skolan på bekostnad av andra utbildningsformer. Slutligen framhölls att den forskning som finansieras ser ut att vara av samma slag och att innovativ forskning som kan förmedla ny förståelse, nya insikter, råd och lösningar saknas. Panelen för utvärderingen redovisade dock endast sammanfattande kommentarer och värderingar. Det här gör det svårt att bedöma huruvida nivån allmänt ansågs för låg eller om det endast handlade om ett antal projekt som stack ut som mindre bra. De sistnämnda två granskningarna är gjorda på avgränsade områden och står för sig själva. Sammantaget är det svårt att uttala sig om kvaliteten inom området.

Få effektutvärderingar inom pedagogisk forskning

Knut Sundell, docent i psykologi och socialråd vid Socialstyrelsen, har kritiserat svensk forskning inom pedagogik för att den i alltför liten utsträckning undersöker metoder som främjar elevers inläring och utveckling. I stället efterlyser han forskning som baseras på effektutvärdering och som ger lärarna vägledning för hur de ska arbeta. Sundell och hans projektgrupp har granskat avhandlingar inom sju olika discipliner (omvårdnad, folkhälsovetenskap, psykologi, sociologi, socialt arbete, pedagogik och kriminologi) mellan åren 1997 och 2006 för att titta på vilka som innehåller utvärderingar av metoder.⁵⁹ Ett syfte med studien var att ta reda på hur stor andel av forskarna som arbetade med effektutvärderingar i kontrollerad form, vilket enligt Sundell är det enda sättet på vilket det går att visa vilka insatser som ger effekt. Här rankades pedagogik lägst bland de sju disciplinerna. Enligt kartläggningen hade endast 6 procent av avhandlingarna på området som syfte att granska effekterna av pedagogiska arbetssätt och av de 6 procenten var det endast en tredjedel av forskarna som hade gjort det på ett sådant sätt att de kunde uttala sig om effekter. Sundell är även kritisk till att 80 procent av alla avhandlingar inom pedagogik är skrivna på svenska, vilket gör att de inte kunnat granskas av kolleger internationellt. Docenter och professorer i pedagogik hade i snitt endast fått in två artiklar i internationella vetenskapliga tidskrifter under en tioårsperiod och två av tre på området hade inte citerats internationellt på tio år.^{60, 61}

7 Fortsatta insatser

Denna promemoria har tagits fram som ett underlag för utbildningsutskottets ställningstagande om fortsatta fördjupade studier. Den 23 februari 2012 beslutade utbildningsutskottet att låta genomföra en fördjupad studie på temat hur kommer forskningsresultat till nytta i klassrummet. Syftet med studien är att

⁵⁹ <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17970/2010-3-24.pdf>.

⁶⁰ <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18137/2010-10-6.pdf>.

⁶¹ <http://www.skolverlden.se/artiklar/det-svenska-forskningsfiaskot>.

få ökad kunskap om hur forskningsresultat kan införas och komma till användning i skolan. Studien ska kunna användas för utbildningspolitiska policybeslut. Med bättre förståelse för hur ett framgångsrikt införande kan komma till stånd ökar förutsättningarna för välgrundade politiska beslut. ll

Referenser:

Inventering av svensk utbildningsvetenskaplig forskning 2005–2010. Vetenskapsrådet (juli 2011)

Policyrelevanta kunskapsöversikter inom utbildningsområdet. Utbildningsdepartementet, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/18/38/1ddbbc3d.pdf>

Ämnesöversikter 2010. Utbildningsvetenskapliga kommittén (dec. 2011)

SOU 2009:94 Att nå ut och nå ända fram. Hur tillgången till policyinriktad utvärdering och forskningsresultat inom utbildningsområdet kan tillgodoses, <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/67/78/6a1def7f.pdf>

Forskningskommunikation och publiceringsmönster inom utbildningsvetenskap. En studie av svensk utbildningsvetenskaplig forskning vid tre lärosäten (VR rapport 10:2010), http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/2010_10.pdf

Utbildningsvetenskap och utbildningsvetenskapliga kommittén (VR rapport 2:2011)

Skolverkets lägesbedömning 2010 (rapport 349:2010)

Skolverkets webb, Forskning för skolan,

http://www.skolverket.se/utveckling_och_bidrag/2.2304/aktuell_forskning

Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer. (2009). Skolverket har i en omfattande kunskapsöversikt kartlagt orsakerna till de försämrade skolresultaten i svensk grundskola, http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2260.pdf%3Fk%3D2260

OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education – Sweden. (Feb 2011), <http://www.oecd.org/dataoecd/38/42/47169533.pdf>

Forskning.se,

<http://forskning.se/fordigiskolan.4.303f5325112d73376928000213.html>

Skolporten, information om alla doktorsavhandlingar som är relevanta för skolans lärare och ledare. Skolporten bevakar även vetenskapliga artiklar och tidskrifter som finns i digitalt format och länkar vidare till originalartikeln. <http://www.skolporten.com/fou>

Olika facktidningar, t.ex. Magasin 360

<http://www.skolporten.com/fou/360/default.aspx>, och Pedagogiska magasinet,

<http://www.lararnasnyheter.se/pedagogiska-magasinet>

”Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?”, sex korta filmer med föredrag av forskare, Skolverket,

http://www.skolverket.se/utveckling_och_bidrag/2.2304/kunskapsspridning-via-regionala-utvecklingscentra-1.135762

- Arnot, M m.fl. (2007) *International Evaluation in Educational Sciences – Democratic Values, Gender and Citizenship*. (VR:S rapport 2007:4). Stockholm: Vetenskapsrådet
- Askling, Berit (2011) Utbildningsvetenskap och Utbildningsvetenskapliga kommittén – tillbakablickar och framtidsvyer som underlag för kommande utvärdering
- Askling, B (2008) Värdering av kvalitet i forskningsprojekt, http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/2008_13.pdf
- SOU 2008:109 En ny lärarutbildning
- SOU 2005:31 Finansiering av utbildningsvetenskap – en överblick
- Proposition 1999/2000:135 En förnyad lärarutbildning
- Sivertsen (2007) *Bibliometri for svensk utdanningsvitenskap. Ett pilotprosjekt*. Stockholm: Vetenskapsrådet
- DCU (2007) *Concept note*, [http://www.dpu.dk/fileadmin/www.dpu.dk/aboutdpu/clearinghouse/conceptnote/](http://www.dpu.dk/fileadmin/www.dpu.dk/aboutdpu/clearinghouse/conceptnote/Clearinghouse_concept_noteversion_1.2_290707_UK_290707.pdf)
- EPPI-Centre webbplats: <http://eppi.ioe.ac.uk/>
- Evaldsson & Nilholm (2008) Evidensbaserat skolarbete och demokrati
- Forskningsrådet (2011) Plan for etablering av Kunnskapssenter for utdanning
- Hydén (2008) Evidence-based social work på svenska – att sammanställa systematiska kunskapsöversikter
- Kunnskapsdepartementet (2009) *Utredning av behov for kunnskapssenter for utdanning*
- Kunnskapssenter for utdanning webbplats: <http://kunnskapssenter.no/>
- Oakley m.fl. (2005) *The politics of evidence and methodology: lessons from the EPPI-Centre*. Evidence & Policy Vol. 1 no. 1 2005, 5-31
- Oppdragsbrev (2011), *Oppdragsbrev til Norges forskningsråd om Kunnskapssenter for utdanning*
- SKL (2011) Forskning ger bättre resultat i skolan
- Skolvärlden.se "Det svenska forskningsfiaskot", <http://www.skolvarlden.se/artiklar/det-svenska-forskningsfiaskot>

BILAGA

Exempel på hur skolforskning kan kategoriseras (Utbildningsdepartementet)

- Bedömning/Betyg
- Gruppstorlek/Personaltäthet
- Lärande, lärandeprocesser och kognitiva processer
- Lärare och lärares roll och funktion, yrkeskunnande och kompetens
- Läs- och skrivsvårigheter
- Didaktik, konkret undervisning (metod, stoff, materiel, undervisningsstrategi och liknande)
- Demokratiundervisning/Värdegrund
- Hemstöd/Föräldrar
- Rektor/Skolledning
- Studieresultat
- Samspelet mellan barns lärande och fysisk miljö
- Hälsa, relationen utbildning/hälsa. Anknyter till Social miljö
- IT/IKT Inklusive tekniska hjälpmedel (internet, e-learning, multimedier, webbaserad undervisning)
- Jämställdhet/Genus/Kön
- Mångkultur/Utländsk bakgrund. Inkluderar etniska minoriteter
- Hur skola och undervisning organiseras, reformer, mer omfattande förändringar av skolor och policy
- Segregation, både etnisk och social segregation
- Social miljö, socioekonomi, social status, social bakgrund, hemförhållanden
- Specialpedagogik/Specialundervisning, hur skola och lärare kan hantera elever med särskilda behov
- Studieavbrott/Avhopp, elever som inte fullföljer sin utbildning
- Svårigheter (emotionella & beteende), elever med svårigheter som bråkighet, nedstämdhet o.d.
- Förskolans (och familjedaghemmens) betydelse för barnens framtida skolgång, ålder vid skolstart

Breddad rekrytering till högskolan

Sammanfattning

Etniskt underrepresenterade grupper börjar på högskolan i större utsträckning än tidigare, men det finns fortfarande en viss underrepresentation. Socialt finns det fortfarande en snedrekrytering.

Föräldrarnas utbildningsnivå är fortfarande en viktig förklaring till vilka grupper som studerar på högskolan. Det är fortfarande ojämn rekrytering till olika slags utbildningar.

Lärosätena har vidtagit åtgärder i syfte att bredda rekryteringen, men det är svårt att säga vilka effekter åtgärderna har haft.

Målet är att öka rekryteringen av socialt och etniskt underrepresenterade grupper

Sedan den 1 juli 2002 anges i högskolelagen att högskolorna aktivt ska främja och bredda rekryteringen till högskolan. Målet är en ökad rekrytering av socialt och etniskt underrepresenterade grupper vid högskolan (prop. 2001/02:15, bet. 2001/02:UbU4).

I denna promemoria, som bygger på uppgifter tillgängliga under hösten 2011, avgränsas breddad rekrytering till att avse socialt och etniskt underrepresenterade grupper. Dessa grupper kan definieras på olika sätt, och i en fördjupande studie kan det finnas skäl att noggrannare dela upp dessa grupper (t.ex. genom att skilja mellan dem som är födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar respektive dem som är utrikes födda). Här finns det dock inte utrymme för någon utförlig problematisering i den delen.

Könsaspekten ingår således inte i begreppet breddad rekrytering, men inte minst eftersom det råder en stor könsskillnad mellan olika utbildningar är den aspekten relevant (jfr Delegationen för jämställdhet i högskolan: Svart på vitt – om jämställdhet SOU 2011:1).

I bilaga 2 redovisas lärosätenas uppdrag rörande breddad rekrytering samt överväganden från riksdag, regering och EU.

Rekryteringen har breddats över tid

Andelen av befolkningen som påbörjat svensk högskoleutbildning vid 25 års ålder visas i följande tabell, fördelat på samtliga och på dem som har utländsk bakgrund (födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar samt utrikes födda; inresande studenter som inte är folkbokförda i Sverige ingår inte i gruppen):

År	% av samtliga	% av dem med utländsk bakgrund
1999	39	27
2000	40	27
2001	42	29
2002	42	30
2003	43	31
2004	44	33
2005	45	35
2006	45	35
2007	45	38
2008	44	37

Källa: Utbildningsstatistisk årsbok 2011 s. 318, tabell 14.15.

Av tabellen framgår att år 2008 hade 44 procent av befolkningen påbörjat högskoleutbildning vid 25 års ålder. Bland dem med utländsk bakgrund hade 37 procent påbörjat sådan utbildning.

En sammanfattning av resultatet kan vara att tydliga steg har tagits mot målet att fler ska påbörja högskolestudier. Bland kvinnor har 52 procent börjat och bland män 37 procent. Också när det gäller dem med utländsk bakgrund har således andelen som har börjat på högskolan ökat. Personer med utländsk bakgrund är dock fortfarande underrepresenterade. (Statistiska meddelanden UF 19 SM 1001.)

Vid 30 års ålder hade 47 procent påbörjat högskolestudier 2008. Bland dem med svensk bakgrund var siffran 49 procent och bland dem med utländsk bakgrund 36 procent. (Statistiska meddelanden UF 19 SM 1001, s. 10.)

När det gäller etableringen på arbetsmarknaden försvårar utländsk bakgrund etableringen inom vissa områden, främst juridik och samhällsvetenskap, teknik och naturvetenskap. Däremot har områdena undervisning, medicin/odontologi samt vård och omsorg en omvänd skillnad eller ingen skillnad alls i vissa grupper. (Uppgifterna avser examensårgången 2006/07, HSV Etableringen på arbetsmarknaden – examinerade läsåret 2006/07. Rapport 2010:19 R.)

Kön och ursprungsland har betydelse

En majoritet (59 procent) av nybörjarna med utländsk bakgrund enligt definitionen ovan läsåret 2009/10 var kvinnor. Här liknar mönstret alltså det som finns bland nybörjare med svensk bakgrund. Hur vanligt det är att påbörja högskolestudier varierar också beroende på ursprungsland. En jämförelse mellan de tio största ursprungsländerna i befolkningen med utländsk bakgrund visar att det var vanligast att påbörja högre utbildning bland utrikes födda personer från Iran och Polen. I årskullen födda 1983 hade 60 respektive 47 procent av gruppen med iranskt och polskt ursprung börjat läsa vid högskolan vid 25 års ålder. Det kan jämföras med 16 procent av årskullen med somalisk bakgrund och 22 procent av dem med bakgrund i före detta Jugoslavien.

Andelen nybörjare med utländsk bakgrund varierar också mellan olika ämnesområden. Den största andelen nybörjare med utländsk bakgrund finns inom det naturvetenskapliga området. När det gäller utbildningarna till apote-

kare, receptarie och biomedicinsk analytiker hade omkring hälften av nybörjarna läsåret 2008/09 utländsk bakgrund. Allra lägst andel studenter med utländsk bakgrund fanns det inom området lant- och skogsbruk samt de konstnärliga högskolorna. (Högskoleverkets årsrapport 2011 s. 18, HSV 2009:18 R, s. 13–15.)

Föräldrarnas utbildningsnivå har stor betydelse

Under 1990-talet expanderade utbildningsvolymen kraftigt, vilket också innebar en utveckling mot breddad rekrytering. Antalet högskolenybörjare under 35 år ökade från samtliga socioekonomiska grupper under perioden 1991/92–2001/02, med undantag för studerande från högre tjänstemannahem. Antalsmässigt var ökningen störst för ungdomar från arbetarhem. Dessa förändringar påverkade den sociala sammansättningen i högskolan. Andelen som kommer från högre tjänstemannahem minskade, från 33 procent till 25 procent. Under samma period ökade andelen från arbetarhem från 19 till 27 procent. Uppgifter om social bakgrund, dvs. föräldrarnas yrke, är klassificerade enligt socioekonomisk indelning (SEI). Den högsta av föräldrarnas SEI-kod beskriver den sociala bakgrunden. (Utbildningsstatistisk årsbok 2005, s. 253–254.)

Under 2000-talet ökade andelen nybörjare från arbetarhem med ytterligare ett par procentenheter medan andelen från högre tjänstemannahem låg kvar på ungefär samma nivå. Även när det gäller föräldrarnas utbildningsnivå skedde en viss utveckling mot breddad rekrytering under 2000-talet. Mellan läsåren 2000/01 och 2007/08 ökade visserligen andelen högskolenybörjare med högutbildade föräldrar från 29 till 34 procent, men befolkningens utbildningsnivå ökade ännu mer under samma period. (HSV 2009:18 R.)

Läsåret 2009/10 hade cirka en tredjedel av högskolenybörjarna under 35 år högutbildade föräldrar (minst en av föräldrarna hade som lägst avslutat en treårig eftergymnasial utbildning). I befolkningen i åldrarna 19–34 år var motsvarande andel 23 procent. (Högskoleverkets årsrapport 2011 s. 17.)

Skillnaden i påbörjad högskoleutbildning ökar med föräldrarnas utbildningsnivå, från 21 procent om föräldrarna hade enbart en förgymnasial utbildning till 83 procent om de i stället hade en forskarutbildning. Jämfört med årskullar födda under 1970-talet har andelen med påbörjade högskolestudier ökat för alla grupper, medan skillnaderna mellan grupperna har varit tämligen stabil. Vid samma utbildningsnivå för föräldrarna är det en högre andel kvinnor än män som börjar studera i högskolan. Föräldrarnas utbildningsnivå påverkar också valet av gymnasieskoleutbildning. Med föräldrarnas utbildningsnivå avses den förälder som har den högsta avklarade utbildningen. (Statistiska meddelanden UF 20 SM 1003.)

Föräldrarnas utbildningsnivå påverkar även studiernas inriktning

Det finns stora skillnader mellan olika högskoleutbildningar i fördelningen efter föräldrarnas utbildningsnivå. Andelen nybörjare med högutbildade föräldrar är högst på utbildningar som kräver höga betyg för att antas. Om rekryteringen till högskolan skulle motsvara fördelningen i befolkningen i åldern 19 till 34 år skulle 23 procent ha högutbildade föräldrar. På större program mot yrkesexamen läsåret 2009/10 fanns högst andel högutbildade föräldrar, runt 70 procent, på utbildningarna till läkare och arkitekt. Även på utbildningarna till tandläkare och psykolog var andelen med högutbildade föräldrar stor, över 55 procent. På andra högskoleutbildningar var fördelningen efter föräldrarnas utbildningsnivå mer likartad med den i befolkningen. Bland nybörjarna på utbildningarna till lärare, tandhygienist och arbetsterapeut hade 20–24 procent högutbildade föräldrar.

Bland nybörjare på olika generella program läsåret 2009/10 var andelen med högutbildade föräldrar högst på masterprogrammen, 46 procent. Andelen minskar sedan med utbildningens längd till runt 35 procent för magister- och kandidatprogrammen till 22 procent på högskoleexamensprogrammen. (Statistiska meddelanden UF 20 SM 1003.)

Större andel högutbildade föräldrar bland doktorandnybörjare

Överrepresentation av högskolenybörjare med högutbildade föräldrar förstärks i övergången till forskarutbildningen. Bland nybörjarna i forskarutbildningen under 35 år läsåret 2008/09 hade 55 procent högutbildade föräldrar, varav drygt 10 procentenheter hade forskarutbildade föräldrar. (Statistiska meddelanden UF SM 1003 s. 2, 20–21.)

Föräldrars utbildningsnivå har olika stor betydelse för personer med svensk och utländsk bakgrund

Såväl för personer med svensk bakgrund som för personer med utländsk bakgrund har föräldrars utbildningsnivå stor betydelse för påbörjade högskolestudier, för både män och kvinnor. Ju längre utbildning föräldrarna har, desto fler inom varje grupp går vidare till högskolestudier. När kön, svensk respektive utländsk bakgrund kombineras med föräldrarnas olika utbildningsnivå märks vissa skillnader mellan grupper. När föräldrarna har en kortare utbildning (förgymnasial eller kortare gymnasium) är det personer med utländsk bakgrund som oftare påbörjar högskolestudier än personer med svensk bakgrund. Om föräldrarna har en längre utbildning (eftergymnasial utbildning i minst tre år) är personer med svensk bakgrund mer benägna att påbörja högskolestudier än de med utländsk bakgrund. I vad vi kan kalla mellangruppen (föräldrar med längre gymnasiala eller kortare eftergymnasiala utbildningar) är det ingen skillnad i påbörjade högskolestudier mellan personer med svensk och utländsk bakgrund. Uppgifterna gäller årskullen födda 1984 med påbörjade högskolestudier upp till 25 års ålder. (Högskoleverkets årsrapport 2011 s. 18.)

Högskolornas åtgärder har troligen bidragit till breddad rekrytering, men det är svårt att avgöra effekterna

Högskolornas handlingsplaner

Sedan 2002 har högskolorna i uppdrag från regeringen att upprätta handlingsplaner för att aktivt främja och bredda rekryteringen, med mätbara mål för arbetet. Uppgiften har getts i regleringsbrev och avsett 2003–2005, 2006–2008 och 2009–2012. Resultatet av arbetet med de aktuella handlingsplanerna ska redovisas i samband med årsredovisningen för 2012. Skrivningarna om breddad rekrytering återkommer dock inte i regleringsbrevet för 2011.

Högskoleverkets utvärderingar

Högskoleverket har utvärderat lärosätenas arbete med breddad rekrytering vid olika tillfällen. Den första utvärderingen gjordes 1999/2000, dvs. innan högskolelagen ställde krav på högskolorna att aktivt främja och bredda rekryteringen. I rapporten konstaterades det att det inte fanns något särskilt regelsystem för arbetet med social och etnisk mångfald och att de flesta universitet och högskolor inte arbetade aktivt med frågan. Ett fåtal lärosäten hade dock gjort utredningar, utarbetat målsättningar och börjat etablera regelverk. De insatser som gjordes var av en både långsiktig och kortsiktig karaktär och inbegrep bl.a. läxhjälp till barn i invandrartäta områden, riktade informationsinsatser till områden med låg övergång till högskolan, stödåtgärder till studenter samt satsningar på flexibla utbildningar. (Lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande samt social och etnisk mångfald, Högskoleverket 2000:8 R.)

I en uppföljning 2003 konstaterade Högskoleverket att lärosätenas arbete med breddad rekrytering hade tagit ordentlig fart sedan den förra utvärderingen, vilket kunde förklaras med att frågan hade uppmärksamats politiskt, med ekonomiska satsningar och en ändring i högskolelagen. Nästan alla universitet och högskolor hade upprättat handlingsplaner för mångfald eller breddad rekrytering, och allt fler hade också tagit fram statistik och inlett samverkansprojekt med utbildningsaktörer utanför högskolan. Ett stort antal nya projekt för breddad rekrytering hade inletts, många med hjälp av medel från Rekryteringsdelegationen. Högskoleverket konstaterade dock att många av projekten var av en kortsiktig och tillfällig karaktär. (Högskoleverket 2003:31 R.)

Av en utvärdering 2007 framgick det att de flesta lärosäten hade arbetat aktivt för att främja och bredda rekryteringen. Flertalet universitet och högskolor hade också som mål att arbeta långsiktigt med uppgiften. Det var däremot få lärosäten som kunde visa att deras arbete faktiskt hade lett till en breddad rekrytering. Enligt Högskoleverket var det dock viktigt att inte tolka det som att högskolornas arbete inte har någon effekt. Arbetet med breddad rekrytering är långsiktigt, och effekterna kan dröja flera år. Hur väl man lyck-

as är också starkt beroende av omvärlden. (Utvärdering av arbetet med breddad rekrytering till universitet och högskolor, Högskoleverket 2007:43 R.)

Den senaste genomgången av högskolornas redovisningar av arbetet med breddad rekrytering är Högskoleverkets rapport Uppföljning av lärosätenas arbete med breddad rekrytering 2006–2008 (Rapport 2009:18 R). Den rapporten visar att många lärosäten beskriver en gedigen verksamhet men att högskolorna återrapporterar på mycket olika sätt och att beskrivningarna fokuserar på olika typer av verksamheter. Flera lärosäten har också lämnat mycket begränsade återrapporteringar av sitt arbete med breddad rekrytering. Detta har till viss del sin grund i att uppdraget till lärosätena, som är formulerat som ”att främja och bredda rekryteringen”, kan leda till en sammanblandning av olika typer av mål. Målen kopplas av ett tjugotal lärosäten till en ökning av andelen studenter med icke-akademisk bakgrund respektive utländsk bakgrund. Det förekommer dock andra typer av mål. Ett tiotal lärosäten har huvudsakligen mål som handlar om att främja snarare än att bredda rekryteringen. Vanliga mål i det sammanhanget är t.ex. att öka intresset för utbildningar inom teknik och naturvetenskap eller att öka övergången till högskolan bland gymnasieelever i närregionen. Ytterligare några lärosäten har som mål att öka mångfalden bland sina studenter, men fokuserar på andra grupper än dem som traditionellt avses. Det kan i stället handla om att utjämna könsbalansen eller förbättra förutsättningarna för funktionshindrade studenter.

I uppdraget till lärosätena saknas en specificering av vilka aspekter av arbetet med breddad rekrytering man ska arbeta med, vilket har lett till att också lärosätenas verksamhet och beskrivningen av denna verksamhet utgår från olika definitioner. Detta behöver inte i sig vara problematiskt – snedrekryteringen kan vara av olika karaktär på olika lärosäten, varför också definitionen kan behöva vara flexibel. Men det gör också att det egentligen bara är lärosätena själva som kan avgöra om deras strategier, mål och åtgärder är relevanta.

De viktigaste resultaten från uppföljningen kan sammanfattas i följande punkter.

- Nästan hälften av lärosätena saknar mätbara eller ens uppföljningsbara mål för breddad rekrytering i sina handlingsplaner, och har därmed inte fullgjort sitt uppdrag.
- I många återrapporteringar framgår det inte tydligt hur väl målen i handlingsplanerna har uppnåtts.
- De flesta lärosäten har strategier som fokuserar på att främja den kvantitativa rekryteringen, men detta innebär inte nödvändigtvis att man samtidigt gynnar en breddad rekrytering.
- Några lärosäten har strategier för att utjämna könsskillnader eller förbättra förutsättningarna för funktionshindrade i stället för att försöka minska den sociala eller etniska snedrekryteringen.
- Endast ett fåtal lärosäten beskriver vilka åtgärder som har vidtagits vid utbildningar med stor snedrekrytering.

- De flesta lärosäten uppger att de har samverkat med gymnasieskolor på något sätt. Av dem har ett tiotal haft fördjupade samarbeten med ett urval av gymnasieskolor.
- En majoritet av lärosätena redovisar att de har förbättrat informationen eller vägledningen om olika utbildningar samt om arbetsmarknaden för olika utbildningar vid lärosätet.
- De flesta lärosäten verkar ha fortsatt med ungefär samma omfattning och inriktning på verksamheten för breddad rekrytering sedan den förra perioden, 2003–2005.

Goda exempel

Högskoleverket ringar in tre former för arbetet med breddad rekrytering som kan sägas utgöra goda exempel. Dessa är giltiga oavsett hur de grundläggande förutsättningarna ser ut på respektive lärosäte.

Det första goda exemplet är fokuseringen inte enbart på breddad rekrytering, utan på *breddat deltagande*. Det innebär att man arbetar med studenterna över hela fältet och att man tar ansvar för dem man antar – från marknadsförings- och rekryteringsverksamhet via undervisningsformer och stödåtgärder till examen och uppföljning.

Det andra goda exemplet gäller arbetet för att faktiskt bredda den sociala rekryteringen med *upsökande arbete* – exempelvis långtgående samarbeten med gymnasieskolor som har låg övergång till högre utbildning och riktad studentambassadörsverksamhet. Det innebär att rekryteringsinsatserna inte enbart genomförs för att öka antalet sökande, utan att man aktivt verkar för att attrahera de grupper som är underrepresenterade i högre utbildning.

Det tredje goda exemplet är det *långsiktiga arbetet*, som utförs enligt en konsekvent strategi för att förändra lärosätets rekrytering. Det gäller alltså att försöka integrera arbetet i den reguljära verksamheten, till skillnad från att arbeta med tidsbegränsade projekt.

Olika högskolor har olika förutsättningar

Högskoleverket understryker att det är svårt att jämföra lärosätenas arbete med breddad rekrytering, eftersom de har så olika förutsättningar. Eftersom olika grupper i befolkningen attraheras av olika typer av utbildningar så har utbildningsutbudet stor betydelse. En högre andel av kortare, tydligt yrkesinriktade utbildningar innebär att andelen studenter med arbetarbakgrund blir större. Om ett lärosäte har ett smalt utbildningsutbud som förutsätter mer specialiserade förkunskaper så är också ofta de sökande från en snävare social kategori.

Lärosätets historia och renommé påverkar också, dvs. de förväntningar som finns på vad ett lärosäte står för, vilka typer av utbildningar som ges, den akademiska traditionen osv.

Ett tredje grundförhållande som påverkar rekryteringen är lärosätets geografiska läge. I detta ligger befolkningssammansättningen i närområdet, regi-

onens attraktivitet som studieort respektive regionens behov av utbildad arbetskraft.

Det fjärde grundförhållandet är lärosätets totala resurser. Det har ofta påtalats att en breddad rekrytering förutsätter en breddning också i utbildningsutbudet och i undervisningsformerna. Sådana breddningar kräver att marknadsföringen riktas mot många olika målgrupper och att många olika kanaler används. Det kräver också en bredare arsenal av mottagande och stödjande åtgärder, eftersom en bredare studentpopulation kan innebära olika typer av behov i studentgruppen.

Detta är förhållanden som varierar i hög grad mellan olika mindre högskolor och konstnärliga högskolor samt mellan äldre och yngre universitet. Därför kan det även finnas variationer när det gäller vilken verksamhet och vilka målsättningar som kan betraktas som ”goda exempel”. Exempelvis kan det vara mer relevant att jobba med bred marknadsföring för en yngre högskola än för en väl etablerad.

En iakttagelse är att stora – och resursstarka – lärosäten är överrepresenterade bland dem som arbetar förtjänstfullt för att påverka den sociala snedrekryteringen. Detta innebär ändå inte att dessa lärosäten faktiskt har den mest socialt heterogena studentpopulationen, något som mest beror på faktorerna enligt resonemanget ovan.

Högskoleverket ser det inte som möjligt att försöka lyfta fram vilka lärosäten som arbetar bättre än andra med breddad rekrytering. Det är knappast rimligt att över huvud taget jämföra lärosätenas arbete. Det beror dels på att förutsättningarna ser så olika ut, dels på att studentsammansättningen har olika betydelse beroende på hur många studenter ett lärosäte utbildar. Ofta uppmärksammas *andelen* studenter från underrepresenterade grupper, men de stora lärosätena har störst betydelse när det gäller *antalet* högskoleutbildade i landet med olika typer av bakgrund. Många av dessa lärosäten tycks ha en god verksamhet för att uppnå en större social mångfald bland sina studenter.

I en bilaga till denna promemoria redovisas exempel från Högskoleverket på åtgärder som har prövats på olika högskolor i syfte att bredda rekryteringen.

Andra åtgärder

Utöver de åtgärder som de enskilda högskolorna har vidtagit, och som framgått av Högskoleverkets ovan redovisade rapporter, finns det andra insatser och aspekter av intresse.

Olika utbildningsformer samt regionala aspekter

Studenter vid distansutbildningar har i större utsträckning än andra studenter lågutbildade föräldrar. En förklaring är att de s.k. prestigeutbildningarna, t.ex. till läkare, psykolog och jurist inte ges på distans. De program som ges på distans är i stället främst program som generellt sett har en hög andel studen-

ter med lågutbildade föräldrar, dvs. vård- och lärarutbildningar. (HSV Kartläggning av distansverksamheten vid universitet och högskolor, 2010, s. 28–30.)

En person som inte är behörig till vissa utbildningar kan genomgå en kompletterande förutbildning, ett s.k. basår. Basåret är inte en högskoleutbildning, men den som fullföljer det har en garanterad plats på vissa bestämda utbildningar. Antalet studenter har varit omkring 3 500 per läsår, men har ökat till 5 600 läsåret 2009/10, då 59 procent var män och 41 procent kvinnor. (Högskoleverkets årsrapport 2011:8 R.) Högskoleintroducerande utbildning är utbildning på högst ett år som består dels av gymnasial vuxenutbildning som syftar till att ge grundläggande behörighet för högskoleutbildning, dels av högskoleutbildning på grundnivå (den har också benämnts collegeutbildning). Den bedrivs i mindre omfattning än basåret; omkring 400 personer genomgick collegeutbildning med godkänt resultat 2003/04 (prop. 2004/05:162 s. 149).

Spridningen i påbörjad högskoleutbildning t.o.m. 24 års ålder var stor mellan länen, från omkring 38 procent i Jämtlands län och Gävleborgs län till 48 procent i Uppsala län och Stockholms län (avser dem som var 18 år 2003). HSV och SCB påpekar att skillnaden mellan länen i andelen med påbörjad högskoleutbildning har samband med flera bakomliggande faktorer. Eftersom benägenheten att påbörja högskolestudier har ett samband med social bakgrund är den sociala sammansättningen av befolkningen i länen en viktig faktor. Tillgången till högskoleutbildning och till arbetsmarknaden är andra faktorer som påverkar andelen som går vidare till en högskoleutbildning. (Statistiska meddelanden UF 20 SM 1102, s. 41.)

Enligt doktorsavhandlingen *University Choice, Equality, and Academic Performance* (2009) av nationalekonomen Susanna Holzer ökar sannolikheten för att personer från studieovana hem söker till högskolan när högre utbildning ges på orter som är geografiskt nära dessa personer.

I en första begränsad undersökning från HSV om den första antagningen med de nya tillträdesreglerna fanns det inga tydliga samband mellan föräldrarnas utbildningsbakgrund och valet av meritkurser. Underlaget är inte omfattande, men det finns alltså inte i denna mindre undersökning av den första antagningen stöd för att säga att de nya tillträdesreglerna har motverkat en breddad rekrytering. (HSV Första antagningen med de nya reglerna – en uppföljning av antagningen till höstterminen 2010. HSV rapport 2011:7 R, s. 41–42.)

Rekryteringsdelegationen, nätverk, forskningsprojekt

Rekryteringsdelegationen verkade 2002–2004 och förfogade över 120 miljoner kronor som delades ut till ett hundratal olika projekt, som avsåg olika åtgärder före högskolan, på väg till högskolan och inom högskolan. En utvärdering av Rekryteringsdelegationens arbete gjordes 2006. Där drogs slutsatsen att de åtgärder som levde kvar i första hand var samverkansprojekt med

gymnasieskolor samt olika informationsprojekt. I mindre grad rörde det sig om mer genomgripande systemförändringar inom lärosätet.

Efter Rekryteringsdelegationen överfördes ansvaret för stödet till lärosätenas arbete med breddad rekrytering till NSHU – Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning. Enligt NSHU:s uttolkning var målet inte bara att rekrytera fler studenter från underrepresenterade grupper, utan också att se till att studenterna fullföljer utbildningen och kommer ut i arbete.

Myndigheten samordnade kurser vid svenska universitet och högskolor som gavs över internet under namnet Nätuniversitetet. Nätuniversitetet bedrev ingen egen utbildning. Däremot arbetade myndigheten med utveckling av it-understödd undervisning och erfarenhetsutbyte mellan lärosäten. Myndigheten avvecklades den 31 december 2008.

I detta sammanhang kan det europeiska forskningsprojektet RANHLE nämnas. I projektet studeras de faktorer som möjliggör respektive hindrar tillträde, fullföljande respektive avhopp för icke-traditionella studenter i högre utbildning. Forskare vid Stockholms universitet deltar i projektet. I projektet har intervjuer genomförts med studenter från icke-traditionella miljöer. En slutsats är man måste också titta på fullföljandet av studierna, inte bara på tillträdet till högskolan.

Högskolornas återrapportering har i sig inte föranlett redovisning för riksdagen av vidtagna åtgärder

Regeringen har inte i någon proposition redovisat några specifika åtgärder som den har vidtagit med anledning av högskolornas återrapportering. Att regeringen inte har redovisat några särskilda åtgärder kan ses i ljuset av att det är högskolorna som enligt högskolelagen ska ”aktivt främja och bredda rekryteringen till högskolan”. I budgetpropositionen för 2008 anfördes således att det är naturligt att universitet och högskolor själva tar ett ökat ansvar för att bl.a. säkerställa breddad rekrytering och pedagogisk utveckling (prop. 2007/08:1 utg.omr. 16 s. 119).

Man kan också se frågan om breddad rekrytering i ett bredare perspektiv och hävda att åtgärder gällande t.ex. studiestödssystemet och byggande av studentbostäder kan bidra till breddad rekrytering.

BILAGA 1**Lärosätenas uppdrag samt överväganden från riksdag, regering och EU**

Sedan 2002 har lärosätena haft i uppdrag från regeringen att upprätta handlingsplaner med mätbara mål för att aktivt främja och bredda rekryteringen. Uppgiften har getts i regleringsbrev och avsett åren 2003–2005, 2006–2008 och 2009–2012.

I regleringsbrevet för 2010 för universitet och högskolor anges att universitet och högskolor aktivt ska främja och bredda rekryteringen till utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Information och vägledning om utbildningsvägar vid lärosätet och om framtida möjligheter på arbetsmarknaden för olika utbildningar vid lärosätet ska förbättras. I regleringsbrevet anges vidare att i årsredovisningen för 2012 ska resultat redovisas utifrån målen i lärosätenas handlingsplaner för att främja och bredda rekryteringen avseende perioden 2009–2012. Redovisningen ska innehålla kommentarer och analyser av de åtgärder som har vidtagits samt hur målen i handlingsplanerna för breddad rekrytering har uppfyllts under perioden.

Lärosätena ska enligt regleringsbrevet för 2010 i årsredovisningen för 2012 särskilt redovisa vilka insatser som har gjorts för att bredda rekryteringen till de utbildningar där snedrekryteringen är störst. Av redovisningen ska särskilt framgå hur lärosätena i syfte att bredda rekryteringen till högskoleutbildning har samverkat med gymnasieskolor. Vidare ska det redovisas vilka insatser som har gjorts för att förbättra informationen och vägledningen om utbildningsvägar vid lärosätet och om framtida möjligheter på arbetsmarknaden för olika utbildningar vid lärosätet.

Skrivningarna om breddad rekrytering återkommer inte i regleringsbrevet för 2011. Detta kan ses i ljuset av de bedömningar som gjordes i propositionen En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor (prop. 2009/10:149, bet. 2009/10:UbU23) om att antalet mål och återrapporteringskrav i regleringsbrevet för universitet och högskolor bör begränsas. Enligt uppgift från Regeringskansliet är det som angavs i 2010 års regleringsbrev och som gällde återrapportering 2012 inte längre ett uppdrag. I stället får lärosätena själva bestämma vad de, utifrån högskolelagen och högskoleförordningen, ska redovisa varje år.

Inom EU har behovet av att breda grupper i större utsträckning än tidigare har tillgång till högre utbildning uppmärksammas. Inom ramen för EU 2020 finns målet att senast 2020 ska minst 40 procent av 20–34-åringarna ha avslutat högre utbildning eller motsvarande. I kommissionens meddelande om en agenda för modernisering av Europas system för högre utbildning anges att Europa därför måste attrahera bredare grupper från hela samhället, inbegripet missgynnade och utsatta grupper, till högskolorna. Medlemsstaterna och högskolorna ska främja insatser för att försöka nå elever i underrepresenterade grupper och icke-traditionella inlärare, inbegripet vuxna. (KOM(2011) 567 slutlig.)

Sammanfattningsvis möter högskolorna följande uppdrag och önskemål:

- Högskolelagen: Aktivt främja och bredda rekryteringen.
- Regleringsbrevet för 2010: Handlingsplaner ska upprättas, och resultatet av handlingsplanerna ska redovisas i årsredovisningen för 2012 (uppdraget återkommer inte i regleringsbrevet för 2011).
- EU: Bidra till målet att minst 40 procent av 20–34-åringarna har avslutat högre utbildning samt försöka nå elever i underrepresenterade grupper och icke-traditionella inlärare.

I samband med förslaget om ändring av högskolelagen redovisade regeringen i propositionen Den öppna högskolan ytterligare åtgärder för att nå en breddad rekrytering. En grund för förslagen var utredningen Mångfald i högskolan (SOU 2000:47). En rekryteringsdelegation skulle inrättas (prop. 2001/02:15) och lärosätena skulle upprätta lokala handlingsplaner för rekrytering. En breddning av basåret och ett högskoleintroducerande samarbete mellan högskola och komvux ingick också bland åtgärderna (prop. 2001/02:15).

I målet att *främja* rekryteringen ligger att fler personer ska söka till högskolan. I propositionen sades att regeringens långsiktiga mål för rekryteringen är att 50 procent av en årskull ska ha påbörjat högskolestudier vid 25 års ålder. I propositionen anfördes också att det är angeläget att uppnå en minskad social snedrekrytering till forskarutbildningen (prop. 2001/02:15, s. 33).

Utbildningsutskottet delade regeringens uppfattning. För tillväxt och välfärd har det avgörande betydelse att befolkningen är välutbildad. Genom en breddad rekrytering, som gör att högskolan i större utsträckning når ut till de grupper i samhället som hittills inte sökt sig dit i så stor omfattning, kommer man att kunna uppnå en social och kulturell blandning i studentgrupperna som bidrar till förståelse och minskar etniska fördomar och klassfördomar, samtidigt som högskolans legitimitet i samhället förstärks. Utskottet betraktade detta som viktiga kvalitetsvinster, som inte kan uppnås utan aktiva insatser från universiteten och högskolorna själva (bet. 2001/02:UbU4, s. 12).

En iakttagelse kan i detta sammanhang vara att det inte är självklart på vilken nivå målen ska nås. Ska målen nås på varje enskild utbildning, varje universitet eller landet som helhet? Svaret torde påverka vilka metoder som bör användas för att bredda rekryteringen. Givet utbildningsutskottets uttalanden bör rekryteringen breddas på varje enskild utbildning.

I propositionen Ny värld – ny högskola (prop. 2004/05:162) framhöll regeringen att arbetet med breddad rekrytering bör ges fortsatt stöd. Uppgiften för Myndigheten för Sveriges nätuniversitet borde vidgas till att omfatta frågor om stöd för breddad rekrytering (myndigheten kom dock sedan att avvecklas den 31 december 2008). Vidare borde högskolorna i ökad utsträckning samverka med gymnasieskolor med en låg andel elever som går vidare till högskolestudier.

I budgetpropositionen för 2008 anfördes (prop. 2007/08:1 utg.omr. 16 s. 119) att det är naturligt att universitet och högskolor själva tar ett ökat ansvar för att bl.a. säkerställa breddad rekrytering och pedagogisk utveckling.

Regeringen följer detta arbete noga och vill understryka att arbetet med breddad rekrytering till högskolan även fortsättningsvis är prioriterat.

I en interpellationsdebatt i februari 2010 framhöll statsrådet Tobias Krantz att arbetet med breddad rekrytering kräver ett helhetsgrepp. Statsrådet pekade bl.a. på reformer av gymnasieskolan och studiemedelssystemet som viktiga faktorer (kammarens protokoll 2010-02-08, interpellation 2009/10:232).

BILAGA 2

Tips från Högskoleverket

Högskoleverket redovisar på sin webbplats följande exempel på åtgärder som har prövats på olika högskolor.

Antagningen

Vid antagningen kan man exempelvis använda

- alternativt urval, där exempelvis den sökandes bakgrund och erfarenheter kan vara urvalsgrundande
- särskild ingång till exempelvis juristprogrammet – studenterna får prova på ämnet i en fristående kurs innan de går vidare till programmet.

Kursutbudet

Man kan också påverka genom kursutbudet, exempelvis med

- förberedande utbildningar, t.ex. tekniskt basår
- tydliga mål med lärosätets utbildningar
- arbetslivsanknytning, exempelvis genom att låta arbetsplatspraktik ingå i fler utbildningar
- projekt för invandrade akademiker som vill komplettera till exempelvis en lärarexamen
- sommarkurser i teknik för flickor.

Undervisningen

I undervisningen kan man arbeta för breddad rekrytering genom

- utvecklade undervisningsformer som gör det möjligt för alla, oavsett bakgrund, att klara sina studier
- utvecklad pedagogisk kompetens hos lärarna, exempelvis genom att stimulera engagemanget för mångfaldsfrågor
- könsmedveten pedagogik.

Stöd vid sidan om

Man kan underlätta för fler att studera på högskolan genom stöd vid sidan om, exempelvis

- skriv- och språkstöd för studenterna
- utbildning av studentambassadörer i mångfaldsfrågor
- mentorsverksamhet
- förbättrat mottagande av nya studenter, genom att exempelvis erbjuda språkstöd eller kurser i studieteknik
- nätverk för studenter av underrepresenterat kön

- alumniverksamhet med kontakt mellan högskola och tidigare studenter
- samverkan med vuxenutbildning och arbetsförmedlingar.

Samverkan

Högskolan kan också underlätta breddad rekrytering genom samverkan med det omgivande samhället, exempelvis genom

- besök på gymnasieämbassor, gästföreläsare, mentorer och läxhjälp till gymnasieskolor
- anordnande av Öppet hus, studiebesök, informationsdagar, praktikplatser, laborationer, föreläsningar, ”gäststudenter” och kurser för gymnasieskolor med låg övergång till högskolan
- fortbildning för gymnasielärare.

Studievägledning

Högskolans studievägledning kan bidra till breddad rekrytering genom

- stärkt vägledarsamarbete, regionala vägledarnätverk
- studievägledning via chatt och MSN Messenger
- särskild webbplats för vägledningsfrågor
- vidareutbildning av studievägledare.

Information och marknadsföring

Via information och marknadsföring kan man också påverka, exempelvis genom

- marknadsföring och riktade informationsinsatser
- översyn av bildvalet i lärosätets publikationer

studentenkät för att kunna förbättra informationsverksamheten.

2009/10:RFR1	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Uppföljning av statens insatser för småskalig livsmedelsproduktion
2009/10:RFR2	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Svenska fiskbestånd med framtidsfokus
2009/10:RFR3	SOCIALUTSKOTTET Forskning som berör socialtjänstlagen och kompletterande regelverk
2009/10:RFR4	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets och Statens medicinsk-etiska råds öppna seminarium om en ny fosterdiagnostisk metod den 22 oktober 2009
2009/10:RFR5	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets öppna seminarium om äldrefrågor den 26 november 2009
2009/10:RFR6	FÖRSVARSUTSKOTTET Försvarsutskottets offentliga utfrågning om Afghanistan
2009/10:RFR7	TRAFIKUTSKOTTET Pumplagen – uppföljning av lagen om skyldighet att tillhandahålla förnybara drivmedel
2009/10:RFR8	KULTURUTSKOTTET Kulturutskottets offentliga utfrågning om funktionshindrade och scenrummet
2009/10:RFR9	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets öppna seminarium om socialtjänstlagen med fokus på dess utformning och tillämpning inom socialtjänsten den 28 januari 2010
2009/10:RFR10	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets offentliga utfrågning om den senaste tidens stora tågförseningar den 18 februari 2010
2009/10:RFR11	KULTURUTSKOTTET Kulturutskottets offentliga utfrågning om jämställdhet och maktstrukturer inom kulturens område
2009/10:RFR12	CIVILUTSKOTTET Näringslivets självregleringsorgan – utvecklingen sedan 2003
2009/10:RFR13	TRAFIKUTSKOTTET Samhällsekonomisk kalkylering – referat från trafikutskottets seminarium den 12 november 2009

2010/11:RFR1	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Uppföljning av ekologisk produktion och offentlig konsumtion
2010/11 RFR2	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Uppföljning av statens satsning på hållbara städer
2010/11 RFR3	CIVILUTSKOTTET, TRAFIKUTSKOTTET, MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Hållbara städer – med fokus på transporter, boende och grönområden
2010/11:RFR4	TRAFIKUTSKOTTET Offentlig utfrågning om vinterberedskapen inom järnvägstrafiken
2010/11:RFR5	FINANSUTSKOTTET Utvärdering av riksbankens penningpolitik och arbete med finansiell stabilitet 2005–2010
	Engelska Evaluation of the Riksbank's monetary policy and work with financial stability 2005–10
2010/11:RFR6	KULTURUTSKOTTET Kulturutskottets offentliga utfrågning om barns och ungas rätt till kultur

2011/12:RFR1	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Biologisk mångfald i rinnande vatten och vattenkraft – En uppföljning
2011/12:RFR2	UTBILDNINGSPOLITISKA UTSKOTTET Utbildningsutskottets offentliga utfrågning om forsknings- och innovationsfrågor
2011/12:RFR3	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om biologisk mångfald i rinnande vatten och vattenkraft
2011/12:RFR4	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Konstitutionsutskottets seminarium om en nordisk samekonvention
2011/12:RFR5	NÄRINGSUTSKOTTET eHälsa – nytta och näring
2011/12:RFR6	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Frågeinstitutet som kontrollinstrument Volym 1 och 2
2011/12:RFR7	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets öppna utfrågning på temat Missbruks- och beroendevård – vem ska ansvara för vad? torsdagen den 24 november 2011
2011/12:RFR8	TRAFIKUTSKOTTET Tillsynen av yrkesmässiga godstransporter på väg – En uppföljning
2011/12:RFR9	TRAFIKUTSKOTTET Trafikutskottets offentliga utfrågning den 8 december 2011 om järnvägens vinterberedskap
2011/12:RFR10	KULTURUTSKOTTET Verksamheten vid scenkonstallianserna – En utvärdering
2011/12:RFR11	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Kunskapsöversikt om nationella minoriteter